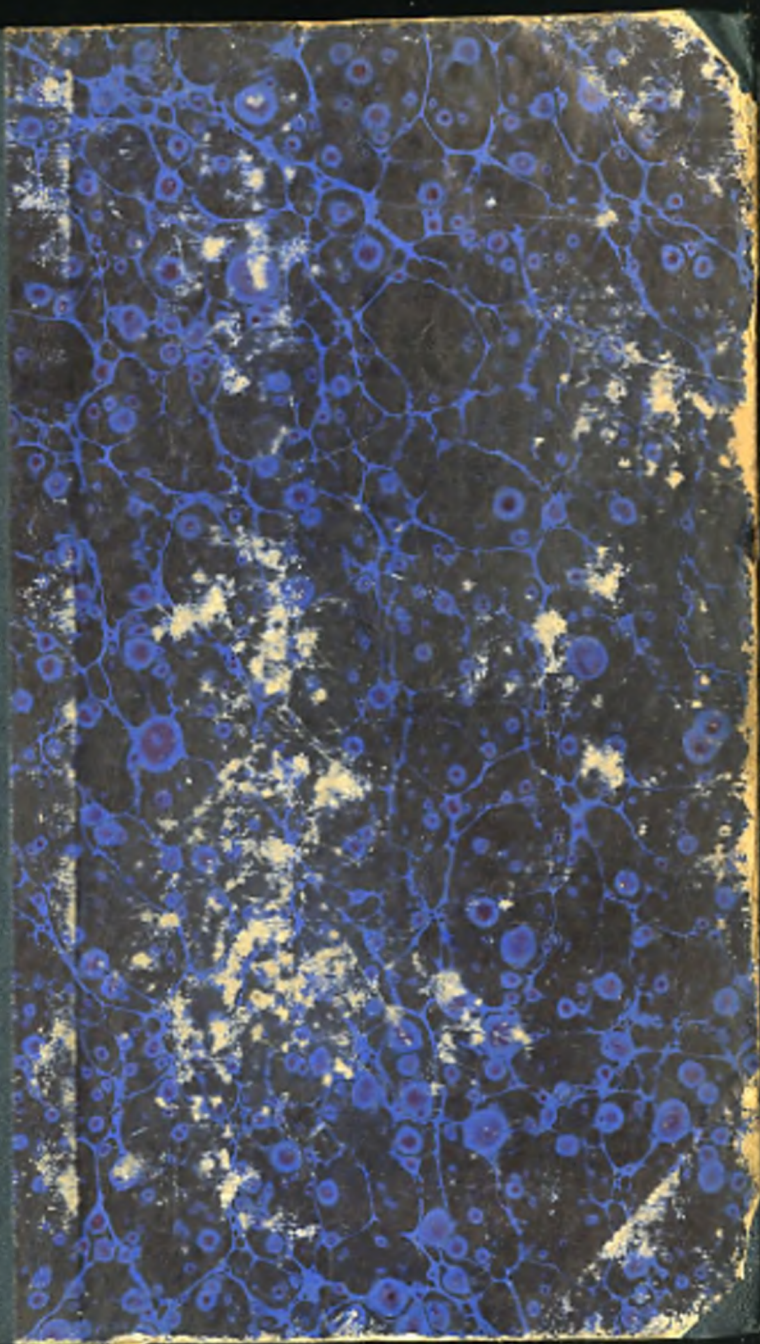

Politikai
röpiratok,

77.

1963

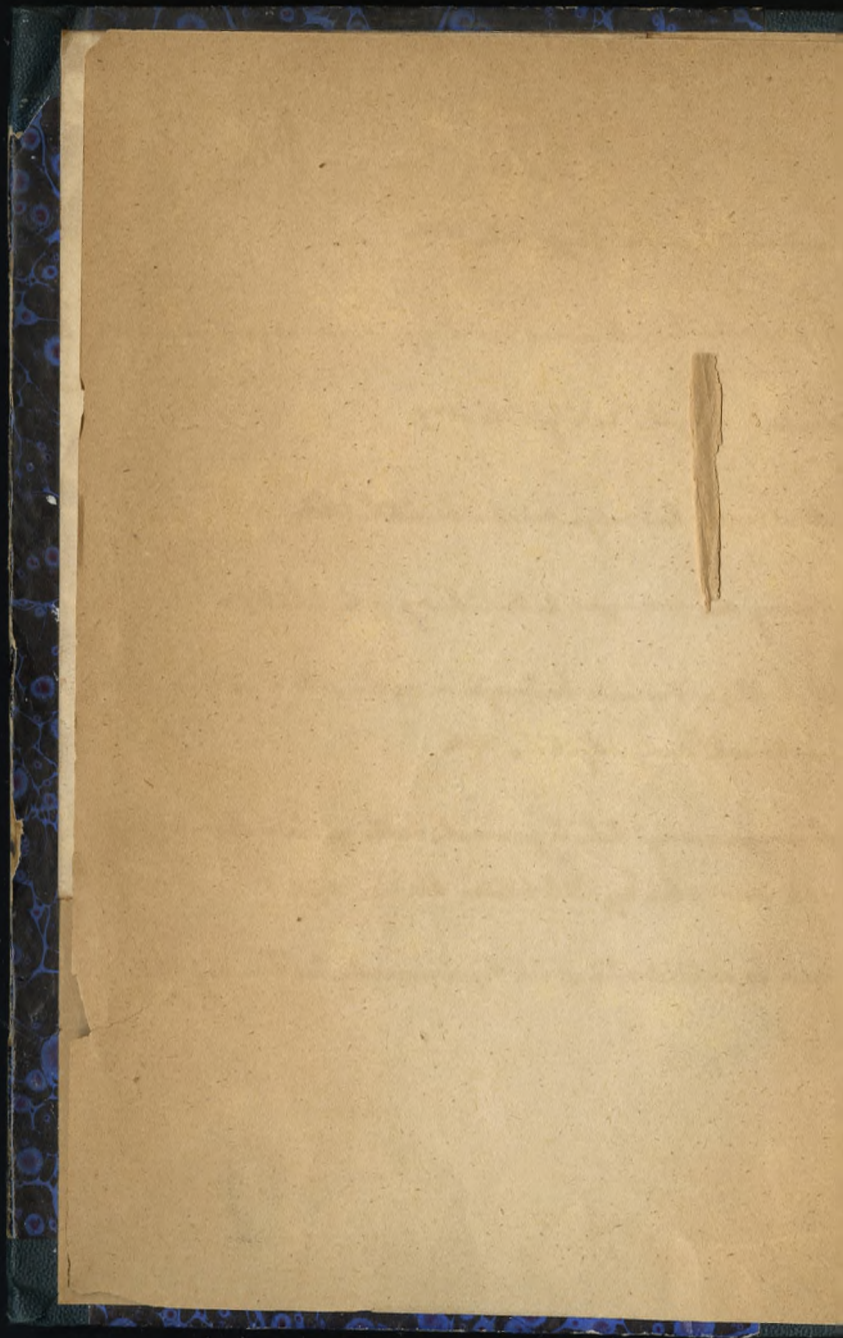
1916

1994

1999-07-07

- 1.) 001 0006 388 163
- 2.) 001 0006 388 156
- 3.) 001 0006 388 125
- 4.) 001 0006 388 118
- 5.) 001 0006 500 718
- 6.) 001 0006 500 701
- 7.) 001 0006 500 688
- 8.) 001 0006 500 671

1. Magyar életr. Tota Magyar Elek. 1840.
2. Ungarische Tabellen aus der Mappa eines Landes. 1844.
3. Szabad hangok. Endékiötöl. 1849.
4. A magyar hadsereg. Tránka Trütiöl. 1868.
5. Vekény és a magyar kultúrákhoz kapcsolódók. 1871.
6. A kath. autonómia kérdése az egyház, állam és társadalom
érintésének szempontjából. 1871.
7. A magyarországi kat. és gör. ort. kath. egyház önkormányzatá-
nak szervezete. Egyedül közzétett kiadás. 1871.
8. Téma és emlékeztető a Dual F. gyűjtéséről. Felt. kiadás. 1876.

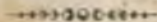
27
95

NAPI ESZMÉK.

IRTA

L NAGY ELEK.

La jeunesse ne craint rien

Megbizott könyvárusok Eggenberger József és fia.

1

PESTEN,

FUSKÚTI LANDERER BETŰVEL

1840

51572 00565
DEBALLAGI MÓR.

INVOY ELLER

Handwritten text, likely a signature or name, appearing as a faint, mirrored impression.

PESTEN

Handwritten text, possibly a date or reference number, appearing as a faint, mirrored impression.

1843

DE BALLEWYDOR

Csak néhány szót, mielőtt az olvasó munkám olvasásához fogna. Ezen eszmék összeszedésénél 's kiadásánál főleg az volt czélom, hogy némelly napi tárgyak felett véleményt adjak. Az itt előforduló tárgyak, koránsincsenek kimerítve, hanem eszmék vannak benne elhintve, mik ujakat költhetnek; vagy ha nem, az azokat már ismerőknek is némi szolgálatot gondolék nyújtani, ha bizonyos tárgyakban elszórt eszméket összegyűjtve kiadom. Bármi szükkörű 's gyöngge legyen is művem, tárgyismerőt 's kedvelőt kíván; miután gyakrabban e' czélból alsóbb foku fogalmakat kihagyék.

Szükség még némi balértelem kikerülése végett kijelentem, miként ezen eszmék különféle czimek 's álnév alatt, millyenek Szopory Béla, V—d., **, a' Hasznos Mulatságokban, melly folyóirat mult félévben szerkesztésem alatt jelent meg, világot láttak; miután azonban tudtommal igen kevesen olvasák ezen lapot, nem csinálék belőle lélekismeretes dolgot 's összegyűjtve kiadám.

'S ezen két körülményt kívánám megpendíteni; több mondani valóm nincs, minthogy ha hibás vélemények 's gondolatok is volnának ittott elszórva, az olvasó bennök meg ne ütközzék, 's inkább az egésznek irányát tekintse. — Pesten jan. 18-kán 1840.

Nagy Elek.

NAPI ESZMÉK.

ALPES

TARTALOM:

- I. Dramai művészet 's hatás
- II. Költő és színesz
- III. Journalistica és korunk
- IV. A' francia romantica. Racine
- V. Gondolatok a' nevelésről
- VI. A' genie és a' theoria

JEGYZET: A' következő czikkek, millyenek:
VII. Vasutakról. VIII Magyar színház 1839-ben, és
IX. Magyar írók characteristicája — bizonyos körülmények miatt kimaradtak 's az e' végett szükségessé tétetett Napi eszmék kiadandó 2-dik füzetében fognak megjelenni.

TARTALOM

I. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 11

II. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 12

III. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 13

IV. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 14

V. A gyümölcsök és zöldségek készítése 15

VI. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 16

VII. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 17

VIII. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 18

IX. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 19

X. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 20

XI. A gyümölcsök és zöldségek készítése 21

XII. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 22

XIII. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 23

XIV. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 24

XV. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 25

XVI. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 26

XVII. A gyümölcsök és zöldségek készítése 27

XVIII. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 28

XIX. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 29

XX. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 30

XXI. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 31

XXII. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 32

XXIII. A gyümölcsök és zöldségek készítése 33

XXIV. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 34

XXV. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 35

XXVI. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 36

XXVII. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 37

XXVIII. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 38

XXIX. A gyümölcsök és zöldségek készítése 39

XXX. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 40

*Türjetez a' virágot, míg érett gyümölcsöt nyujthatok.

Kúthy Lajos.

1. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 11

2. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 12

3. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 13

4. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 14

5. A gyümölcsök és zöldségek készítése 15

6. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 16

7. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 17

8. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 18

9. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 19

10. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 20

11. A gyümölcsök és zöldségek készítése 21

12. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 22

13. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 23

14. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 24

15. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 25

16. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 26

17. A gyümölcsök és zöldségek készítése 27

18. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 28

19. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 29

20. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 30

21. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 31

22. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 32

23. A gyümölcsök és zöldségek készítése 33

24. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 34

25. A gyümölcsök és zöldségek előkészítése 35

26. A gyümölcsök és zöldségek felhasználása 36

27. A gyümölcsök és zöldségek tárolása 37

28. A gyümölcsök és zöldségek gyógyhatása 38

29. A gyümölcsök és zöldségek készítése 39

30. A gyümölcsök és zöldségek értékelése 40

I.

Dramai művészet 's hatás.

Dicsőítő a' rómaiak 's görögökre nézve, hogy ők az előszóval elmondottakat lelkesedéssel fogadják; számos gyülekezetek környezék a' szónokot szabad piaczkon 's termekben, 's élénken lesék hangját, melly költői művek hirdetője leend. De a' görög 's rómaiak előtt a' sajtó ismeretlen volt, szónokaik valóban népi könyveik 's így egyedül, ezen iránta mutatott élénkség kevésbé tanusítja azon kor művészeti álláspontját, mint inkább annak látszatóságát. Azért azonban a' régiek műveltsége a' mostaninál alább ne helyeztessék, mert mi ősi dicsőségük élő 's tagadhatlan jeleit ismerjük 's már csak azon körülmény is mellettök szól, hogy a' legnagyobb költők dicsőségüknek tarták, ha műveik a' nép előtt elszavalatának. A' nép tetszése volt jutalmuk. Korunkban gyakran a' nép tetszésére szégyeljük magunkat. Egy része költőinknek 's szónokainknak csak a' magasabb osztályuaknak dolgozik, mások ellenben műveiket vagy az izlés ferdeségére, vagy izléstelenségre építik. Ha a' régieknél használatban levő szónoklat következményeit political 's aestheticai szempontból tekintjük, 's ezen következményekből akarunk határozatot vonni — miután olly férfiak mint Demosthén és Cicero valóban szónokaik — 's egyéb

körülményeiket tekintjük, úgy némileg a' sajtó hatását kevésbé nyugott lélekkel vizsgáljuk, nem mint ha annak világölelő hasznáról meggyőződve nem volnánk, hanem hogy roppant haszna mellett tagadhatlanul némileg a' nemzetet főbüszkeségében csonkítja. Mert habár a' szónok csak kis tömegre hat 's szavai elhangzanak, míg a' nyomtatott könyv világ-részeket átvándorol, századokon át él 's még késő időkre is megteszi hatását: de soha sem ragad meg könyv ezer lelket egyként, midőn ünnepélyes helyen összegyűlve a' határozatot tettek kell követnie, mi a' rómaiaknál olly gyakran megtörtént. 'S ezért a' régi kor leginkább szónoktól félt; ő ragadá meg az érzelmeket 's ezért általuk védelmeztették. A' könyvek holt szerek, miknek az olvasó adja meg hatását; a' szónok szelleme siroccoként gyullasztja lánggá a' hamut, erdőben a' zöld fát. A' szónokot a' nép szereté hallani, mert kedvellé a' gyülekezeteket, mi mellett mitsem kelle fizetni 's mégis hallgathatni. Könyvet venni, e' zajgó világtól magát elvonni 's a' magányban olvasni, olly mellékutak: miken a' kényelmes nép szellemi fejlődését sohasem keresendi, bár mennyit fáradjanak is rajta. A' mit könyvek évek alatt véghez nem visznek, hová könyvek évek alatt a' közművelődést nem képesek emelni, azt jó szónok kevés idő alatt kiviszi. Hogy pedig a' nép' erejét ismerhesse, volt alkalma azt a' gyűlésekben megismerni, hol az érezhete és gondolkodhaték. Ezért mondá egyike a' hét bölcseknek, ki szavaiból itélve világosan a' szónokoknak tulajdonítá a' legnagyobb

hatalmat, midőn tőle kérdeztetek, vajjon melyik népszerű uralkodási formát tartja a' legjobbnak: hol, úgy mond, a' törvények 's nem a' szónokok hallgattnak ki. — A' sajtó feltalálása előtt főleg a' szónoklat határozá a' háborút 's békét, mert az izgatá 's csendesité az indulatokat 's a' mostani országos gyűlések a' hajdan maradványi. A' sajtó' feltalálásával az iróiség felülemelkedék; szobatudósság pótolá ki az élet teljes élőszóvali közlekedés helyét, — a' tudományos művelődés és felvilágosodottság ugyan tetemesen haladt, de a' tömeget hagyá hátra. A' tudományos érdek nagyobbult, a' political alábbszállt, 's ha ez felebb emelkedék, amaz csökkent. A' népnek nem volt kedve önművelődéséhez, lassanként a' közügyektől elszokott. Ha valaki azon ellenvetéssel járulna elénkbe, mi szerint azon lelkesedés, melyet a' szónokok a' népre gyakorolnak, csak pillanatig tartó 's azonnal eloszló, őszintén felelhetnénk neki, hogy akkor a' népet nem ismeri, annak különböző elemeit nem kutatá, miután a' mi a' népben meggyőződésé vált, azt ki is viszi. — Igen magasan kell az emberiségnek állania, sőt különböző alkotásánál sohasem állhat, hogy mindenben egyaránt érezen; czélban ugyan meg kell egyeznie, mert minden nemzetnek van bizonyos iránya, — de az eszközökre nézve már jobban elvál egymástól, itt már a' különböző vélemény annyira szinte zavarttá tevő, hogy hatalmas, lelket-megrázó férfi kell, ki minden kétségeit eloszlassa, 's őt azon tette buzdítsa, melyet kivinnie kell. Tekintsünk a' görögök 's római: k

azon dicső alkotmányos jogaikra, midőn mindenben a' nép végezett, — 's a' szónok hatalmas szózata ellenségeket a' maga részére hódította; — midőn a' szónok a' népre támaszkodhaték, annak beszélhete, azt felvilágosíthatá, ez a' szónok lelkét magosbra emelé 's csalhatlanul igaz, hogy a' szónok a' nép tapsában keresé 's találá teljes jutalmát. — 'S a' nép hálás volt szónoka iránt. Magosbra becsülé mindenénél, 's nem volt nagyobb embere, mint ki vitézséggel egyszersmind szónokiságot párosíta. — A' meggyőződés vezérlette lelkesedés felette ritka 's inkább 's könnyebben elalvó tartóssága által; de itt a' többek közötti létel, a' több arczon szemlélhető elevenesség, a' mindinkább neki hevülő 's önmagában 's a' körülöttelevők által lelkesülő szónok hallása tartós benyomással birt, 's ezentúl a' népnek elég vala egy szó 's tette rohant. — Csakhogy illy esetekben természetesen annyira kiművelnek kell lennie valamely népnek, hogy ismerje célját, irányát, törekvéseit, ismerje főleg embereit, fogalma legyen a' jó 's rossz eszközökről; ezekkel ha bír, bizonynyal az illy pillanatnyi felhevülés szülte tettei csodálatra ébresztik a' késő nemzedéket is. — Vajha korunkban is némi gond fordítatnék a' szónokiságra. Tapasztaljuk ugyan, hogy gyermekkorunkban szavalnunk kell, hallunk megyeinkben 's országgyűlésen lelkes szónokokat, — de a' költői élet egészen ki van zárva, pedig például a' 'szózat' nép előtt elszavalva, örökké tartós hatást szülne. Ha a' nép ismerné Vörösmarty népszerűbb költeményeit, bizonynyal szorosban ragaszkod-

nék nyelvéhez, 's méginkább érezné, mit tesz tulajdon nyelvét elveszteni nemzetnek. De korunkban azért a' költőnek is megmaradt a' maga mezeje: 's ez drama. A' drama kétszeresen helyre pótolja az elvesztetteket, a' színpad lehet képviselője nemzetnek, nemzeti érzelmeknek, sympathiáknak; itt forrhat össze minden magas és nagy; itt mutathatja magát egész nagyságában a' költő.

Némellyek által kérdésül tétetik fel, vajjon a' drama-e, vagy élőszóvali előadása a' dramának adott kezdetet az általános dramai világnak. Részemről azon véleményben vagyok, hogy legelőbb is az utánzáson kezdődék azon művészet, melly majdan az élet-iskolájává leendett. Ember, társát szivesen utánozza. Ezen utánozás vig kedélyűeknél társaságban gyakran megtörténik. Ez adhatott arra alkalmat nagyobb lelkeknek, utánozni az életet. Midőn a' költő másutt: lyrában vagy eposban beszélőleg lép fel; addig a' dramairó különféle személyeket állít elénkbe 's azokat beszélte. Nem elegendő azonban, 's azonnal dramaivá nem teszi ezen módot a' költő, hacsak azon személyeket már magában is érdekes olly körülmények közé nem helyzi, mik lelkeket előttünk ki nem tárják, szívök legtítkosb redőibe nem hagynak pillantani, melly bennünket azon gondolatra vezéreljen, miszerint hason helyzetben így-e vagy máskép cselekednénk: szóval mind végig cselekvényt 's charactereket olly érdekessé tenni, mellyek figyelmet lekötik 's bennem a' véghatást el nem vetik. 'S ez a' drama első hatása. A' költőnek itt annyira

ismerni kell az emberi lelket mind általánosan, mind egyes fogalmiban, hogy ha műve iránti hatását emelni akarja, minden specialitása mellett az egész közönségre egyaránt hasson. A' görögöknél, hol a' költő magának szabadon alkothata műveket 's a' hasoncledelekhez nem szokott nép elébe terjeszté, sokkal könnyebben érzé magát a' dramairó, — 's innét dramáik sokkal egyszerűbbek; de korunkban, midőn minden viszonyok annyira kimerítvék, helyzetünk annyira különbözők, a' szenvedélyek 's indulatok annyi különféle színezetet 's fokozatot nyertek, a' kívánatok annyira magasultak és sokultak: ezen hatást általánosítani bajosabb.

Hugo közelebb a' dramai izlésről röviden de nyomosan elmélkedék. Ő a' közönséget három részre osztja; műértőkre, nőkre, 's az úgynevezett nagy közönségre, karzatra. Az első, úgy mond, characteret kívánnak, a' másik rész szenvedélyeket 's indulatok kitörését, — a' harmadik dús cselekvényi menetet. Hugonak ezen felosztásban teljes igaza van, de ellene zúgolódni, úgy hiszem, alig lehet, mert ezen három, tán első pillanatra igen különváló elemek eredményeikben mélyebb behatás következtében nemcsak összeolvashatók, hanem szorosán összevalók. — Legelsőbben is azon nézetben kell megegyeznünk, hogy a' dramának az életet kell festenie, az életnek azon részét, a' világ azon oldalát, melly lelkünkben azon indulat hatását legmélyebben hozza elő, mellyet drámákban megalapítani akartunk. Tehát characterket kell felállítania. De vajjon a'

müértő kívánhat-e olly charactereket, mellyek a világtól elvontak, 's nem képzelhetők? Koránsem; sőt a' müértő leginkább hatásiban kívánja ismerni a' character bensőjét. Kétfélekép érhető ez el. Tet-tek 's gondolkodás mód által, melly utóbbit beszédel fejezünk ki. Ezt a' kettőt olly szoros harmoniában együtt tartani, hogy egyikben sem történjék túlzás 's mind a' mellett is mind azt kifejezze, mit a' költő mondani akar 's illyenkor elmondhatna: ez a' drama egyik főnehézsége, 's mig ezt tagadhatlanul a' genie öntudatlanul elrendezi, addig a' művész hosszas összevetés, gondolkodás után hoz ki. Mit a' genie a' néző elébe teremt, azt, az egyébként tehetséggel bíró művész, elbeszél vagy beszéltet. Gondolkodás 's cselekvésében kíván a' néző továbbá a' character mélyébe hatni; őt olly viszonyok közé hozni, mellyek állhatatosságát edzik, magasra emelik, buzdítják. — Gondolkodni 's gondolatit kitárni leginkább szavakban lehet. Nagyszerű characterek cselekvései nem lehetnek egyebek érdekeseknél; náluk az indulatok, szenvedélyek sokkal magasb fokozatúak; cselekvéseik messze elhatók, a' szövény ezáltal mindinkább bonyolódtabbá tétetik, mellynek kifejlése szükségkép kívánatos, mindenkitől ohajtott, — e' szerint meglepő. 'S ezen kevésben, úgy hiszem, egyesitém mind a' három kívánatát.

Kérdés azonban, mellyik kornak vala nemesb izlése, hol álla magasban a' dramai művészet: azon korban-e, melly Aeschillus, Sophocless, Euripidest adá a' világnak, melly a francziáknak Corneillet és Raci-

net, vagy jelenben, melly a' franczia romantica hajnalának örül. Mert tulujdonképen általányosb korszakokat dramában nem igen ismerek. Az ó görög iskolát egyszerűség bélyegzi. Az a' tiszta forma, az az idealis magas élet, melylyel a' népet nemestíni 's buzdítani lehe, korunkban egészen eltűnt. A' görög iskolában, azon már magában felséges eszme uralkodék, hogy a' carastrophát a' költő sohasem varázslá elő önkénye által, hanem látszólagosan, mindig a' külső hatalmat híva segítségül. Corneille ezen külső hatalmat átvivé magába az emberbe. Mit az emberek az előtt külső hatalom által vivének végbe: azt Racine szenvedélyek, benső emberi küzdésekkel vitt ki. Mindkettő igen magas és szép erényekkel bír. Az elsőben vallásosságot, mély érzelmet találhatunk; a' másodikban ember ismeretet, tökéletesbülést. Ott ismereni tanulánk a' külső hatalmat, melly ránk olly határtalan befolyással bír; itt ismét az embert teljes erejében, öntudatában: önereje által fölemelkedve majd a' legmagasb polczon, majd legmélyebben bukva öngyöngeségével. Az egyik lelkünkre, másik elménkre hat inkább. — Következők a' franczia romantica. Keletkezésében magával ragadá a' népet. A' szüntelenül forrongásban levő, felrázatott 's kielégül itenül maradt népnek eledel kelle: a' költők elhagyák az idealis életet, a' népet buzdulni láták 's ezentúl a' nagy tömegre akarának hatni. Kezdtük látni az életet pusztá meztelenségében. Az embert minden oldalairól, minden viszonyiban. — Mielőtt azonban ezen hárem kor művészeti izléséről határozatot hoznánk, is-

mernünk kell a' művészet feltételeit. Jóllehet e' részben tán azt szerénytelenség tenni; miután egy kor sem egyedáruskodhatik a' művészettel. A' költészet, mint egyik neme a' művészetnek, természeti általános ajándéka, 's a' szépnek teremtése 's előadásának képességében áll. Benső valóság 's magasságnak kell léteznie, 's hol ez megvan, ott nem kell külsőségeken fenakadnunk. A' lét gyökerére kell mindent visszavinnünk, 's ha ott fogamzott, kétségtelenül megvan érdeme; ha pedig eleven mag nincs elvetve, csak külsőleg felkötött, akkor el nem terjedhet 's valódi emelkedése nem képzelhető. Minden kornak megvan a' maga izlése, azokban hibáji 's erényei; végeztével azok eltűnnek 's újak kelnek helyébe. Nem tartóztathatom magam Schlegelnek ezen ide illő hasonlítása felhozásától: A' szépművészetek körében gyakran látunk tüneményeket, mellyek első pillanatra fényesek 's csaknem aranykorral hizelgők: többnyire gyermekek által plántált kertecskéhez hasonlítanak: kik türehetlenségökben magok előtt azonnal kész 's virágos kertet kívánván látni, mindünnét a' legszebb virágokat leszaggatják, azokat száraiknál fogva földbe ékesen bedugatják; cleinte mindez felséges látvány, a' gyermekes kertész hetykén lépdel a' csinos ágyak közt fel 's alá, míg csakhamar sirásra fakad, miután a' fő rélküli növények hervadó leveleiket 's virágaikat lógni hagyják, míg a' sötét erdő, mellyre soha művészi gond nem fordítaték, melly emberemlék óta büszkén emeli fejét az ég felé, rendíthetetlenül áll 's a' magányos vizsgalót szent borzadással tölti be.

A' görögök műveltsége tökéletesen befejezett természeti nevelésben állt. Összes költészet 's művésztők, erejüknek tökélyes őszhangzása öntudatában volt. Ők a' költészet örömeit találák fel. Vallásuk e' földi élet 's természeti erők istenítése vala, de a' szolgálát, melly minden egyéb népeknél a' képzetet utálatos képekkel homályosítá be 's a' szívet kegyetlenségig keményíté — náluk nagyszerűn, méltóságosan 's szeliden fejlék ki. Az emberi hajlamoknak szokás szerinti zsarnoka, az előítéletesség, legszabadabb intézkedéseik kifejtésére szolgált: az őt diszesítő művészetet lehellé, 's a' bálvány okból idealok lőnek. A' görögök izlése nemesített érzékiségökből folyt ki. 'S épen ezen nemesített érzékiség vezeté őket arra, hogy bensőleg meg valának elégedve, semmi hiányra nem eszmélének, semmi egyéb tökélyt nem képzelének, mint a' mellyet önerejük által vihatának ki. Ha egyesek hívék is az örökké valóságot, az a' távul messziségben árnyékként tűnék fel. A' keresztyén vallás létezése óta ez egészen megváltozott: a' végest megsemmíté; az élet ezentúl árnyékvilággá 's éjjé vált. Lassanként a' lélek hozzá szokott azon gondolathoz, hogy minden e' világon mulandó, csak utána ébredünk jobblétre, — minden hatásunk hiu, — mi leheté ennek egyéb következése, mint lelki andalgás. 'S ez a' különbség van a' régiek 's ujjabbak költészete között, azoké a' birás, miénk azutáni vágyás; amaz szilárdan állt jelenén, emez emlékezés és sovárgás közt ringatja magát. Ezért az ujjabbak költészetében mindenütt átvilágol ezen kifejezhetlen vá-

gyás: nálunk az érzelem sokkal szentebb, a' képzelődés testetlenebb, a' gondolat láthatóbb. A' görög emberiségrőli eszményiség minden erők tökélyes összehangása, az újabbak ellenben megszakadásuk öntudatára jövének, melly az idealt lehetlenné teszi. Ezért ezeknek költészete e' két világ, mik közt lebegünk, öszesítésében áll: az érzéki érzelmek a' túlvilágiak által mintegy megszentésitessenek. A' görög költészet 's művészetben forma és tárgy tökélyes és öntudatu egység, melly a' legnagyobb tökélyre fejlődék; ez ellenben magában hordván a' tökéletlenség öntudatának magvát, azt tökélyre sohasem viheti. Amaz művészetében plasticus vala, emez pitoresk. — Lássuk most a' dramai művészet értelmét.

Cselekvés az élet legvalóbb éldelete, vagy inkább maga az élet. Csupán szenvedőleges élvek ugyan szinte elmerithetnek homályos kényelmekbe, mimellett azonban hacsak némi benső élénkség van, az unalom ki nem marad. Legtöbb emberek hatásköre igen szűk, 's gyakran ifjuságok rohanó folyamából állóvíz leend. A' drama, mint a' cselekvés mezeje, legalább mutatja a' cselekvést, ha magunk nem cselekszünk. Az emberi cselekvés legmagasabb tárgya az ember, 's a' dramában az embereket barátságos 's ellenséges viszonyokban látjuk egymással. A' művészet feladása igen sokat, melly érdeket gerjeszt bennünk, 's melylyet bizonyos láncz összefoglal, igen szűk korlátok közé szorítani. Illy módon életünk elmúlt 's jövőendő korszakait élénkbe varázsolja. — Két szempontbul lehet valamelly dramai művet megítélni, mennyire felel

meg a' költészetnek 's mennyire pusztán a' dramai hatásnak. Költészeti szó alatt itt nem a' versmértéket vagy a' szép szavakkali élelt értjük, — magasabb feltételek nélkül illyesminek a' színen igen kevés hatása van, hanem valamely mű célja 's iránya, elrendezése költészetét, 's ezt még akkor is könnyen elérhetni, ha a' mű prózában van írva. Miáltal lehet azonban a' dramát költőivé tenni? Tagadhatlanul azáltal, a' mivel másnemű műveket. Legelsőbbben is összefüggő, magában tökéletes egészet képezzen; ez azonban csak nemleges kivántatóság a' dramára nézve. Költészeti bensőségére nézve megkivántató, hogy eszméket, azaz szükséges örök igaz gondolatokat 's érzelmeket tükrözzön; mineműek legyenek azok, alább szólunk róla. — Miáltal lehet azonban valamely műdramaivá? A' feladás itt tömegre hatni, figyelmöket lekötöni, részvétöket megnyerni. A' költő itt tehát némileg a' népszónokkal összeolvad. Miáltal éri ugyanis ez utóbbi célját el? Világosság, sebesség 's hatékonyság által. Mindazt, mi a' közérdekűn, felfoghatón, tulvág, szorgalmasan mellőztessék. Továbbá sok összegyűlt ember addig elszoródva van, míg figyelme bizonyos általányos célra nem vezéreltetik. Ezért kell a' drama írónak elejétől fogva erős hatású készülékekkel a' nézőt 's hallgatót mintegy magából kiemelni, 's figyelmét varárs-erővel lekötöni. Van a' költészetnek bizonyos neme, melly a' magányos elmerüléshez szokott lelket azonnal megghatja, mint legkisebb szellő az aeolhárját. Ezen költészeti nem, bármi tiszta 's magas, minden egyebb kíséret nélkül a' színen el-

hangzanék. Az olvasztó harmonica nem arra való, hogy egy harczi sereg lépteit vezérelje. Ehhez átható hangszerek kellene, mellyek az üteret sebesítik 's az érzéki életet magasítják. A' dramának ezen emelkedését láthatóvá tenni, főkvántatóság. Ha ez egyszer sikerült, már akkor némelly helyeken a' költő inkább kiterjeszkedhetik kedvencz eszméjire. Vannak bizonyos pontok, hol az elbeszélés, a' leglelkesebb lyra, legmélyebb gondolatok 's legtávolabbi irányzások a' hallgató által még akkor is élénk figyelemmel kíséretnek, midőn azokat tökélyesen nem érti, 's épen ebben áll a' költő művészete, ezen helyek 's pontokhoz az előkészületeket megtenni, azokat idején megválasztani 's olly ellenkezősekbe hozni, hogy a' hallgatónak szükségképp olly lélekállapotba kell helyheztennie, mellyben azokat hatással befogadhassa. A' színi hatásra nézve sohasem kell feledni, azon nemzetet 's a' nemzetnek azon állását melly előtt 's mellyben a' költő fellép. Látszólagosan le kell a' néphez bocsátkozni a' költőnek, vagy inkább a' népet magához felemelni. Eddigelé leginkább a' dramai művészet feltételei előszámlálásában Schlegelt követtük; térjünk el jelenleg tőle 's próbáljuk meg most már, vajjon lehetne-e a' dramai művészet akkori magas álláspontját meghatározni.

Ismét azon elvet kell itt megpenditenünk, miszerint művészet természet nélkül nem létezhetik; az ember pedig társának nem mutatkozhatik másképp mint van. A' görögök költészetében általányosan azon szabály uralkodék, miszerint minden különváló része-

ket szorosán elkülönzének egymástól, 's megfordítva minden összevalót egyesítének. Náluk tehát a' harmonicus egység uralkodék. A' görögöknél játékszin mulatságból gyönyör 's annak nemesítése vágyából származék, — itt magasabb világi czélok nem valának a' dramával öszeköttetve. A' világot 's életet ismerék, a' játékszinben egyebet kívánának látni, mint hibáikat: ők ott isteneikkel társalkodának, — 's ezen izlésök, izlésök ezen irányát nemcsak tragicali műveikben, hanem játékszíneik alkotásában is kitüntetéek. Inkább a' comoedia szolgált náluk azon czélok elérésére, mellyek közül mi jelenleg többet a' drámában egyesítünk. Corneille kora is ezen bélyeget hordá magán. Karaktereket a' 17ik századú francia írókban csupán a' vigjátékokban találunk. Tragoediákban, mint már említök, nagyszerűbb kívánatokat rejtenék; itt is számítának az indulatokra 's érzelmekre, de náluk azok massákban léptek fel. A' művészet egészen a' formában volt központosítva 's tagadhatlanul a' görögöknél már a' legmagasb ponton állt. Corneille, Racine azáltal, hogy a' külső végrehajtói hatalmat visszavivék magába az emberbe, már a' művészetet 's annak legtisztább formáját csökkenték; mert csak addig maradhata tiszta formájában, mig minden világitól ment vala, — 's ebben Sophocles áll a' legmagasban. Euripides már kevésbé bír meg ezt. Neki elvében feküdt mindig rossz karaktereket feltüntetni, de mellete morálja, szép dictioja által magasra emelkedék. A' görög tragoedia teljesen eszményi vala. Ezt nem úgy kell értenünk, mintha a'

műveikben előforduló személyek mindnyájan erkölcsben tökéletesek voltak volna. Hogy történhetnék egészen hasonlelkűek között ellenségeskedés, melyet szükségkép a' drama kifejlése megkíván? A' görög tragoediákban az emberiség gyöngéi, hibái sőt vétkei is lefestetnek, — szokásaik 's tetteik azonban mindenütt a' valóságon túlnemesítetének, 's minden személybe oltaték annyi méltóság 's magasság, a' mennyire csak tettei megengedék. Még ez sem elég. Legtöbb eszményiség fekvék abban, hogy a' személyek mindnyájan magasb körbe vannak emelve. A' görögöknél a' tragikai költészet az előttünk felállított emberiséget a' természettől egészen külön akaró szakítani, 's ezért kelle neki a' külső, magasabb hatalmat segítségül híni. De ezen némileg magasabb eszményibb életet csak a' görögök tudák teljes egységben ábrázolni. Némelly korunkbeli azokat utánozni akaró művek semmit nem jelentők, mert a' lélekre hatást nem gyakorolának. A' görögök azonban idealitást és realitást, vagy iskolai elnevezés nélkül, emberentúli magasságot természeti valósággal egyesíteni tudának 's bár melly eszmét megtestesíteni. Benső szabadság 's külső szükségesség tevék a' görög tragoedia két sarkát. Ezen két eszme egymás ellentétében leend előttünk világossá. Tehát egyszerűség, egység, öszhangzása a' formának a' tárggyal 's főleg eszményiség tevék a' görög tragoedia alapkövét. Megvan-e ez a' francia romanticában? Nincs és nem lehet; mert az emberiség kiesék ezen eszményiségből minden körülményei által 's valódi

életet kíván. Ha a' művészetnek elég nem tétetik : egeyek pótolják ki emezt, mellyek korunkra nézve szükségesbek. A' színház 's drama az élet iskolájává lón : embert 's életet tanulánk benne ismerni minden viszontagságiban, különségeiben ; le kelle a' magas polczról a' költőnek szállnia, hogy a' néptől megértessék. A' művészet legtisztább értelmében másuvá vevé lakhelyét, hogy annak idejében ísmét előbbi helyére visszaalkalmaztassék. Korunkra nézve nagyon üdvös, hogy mind a' mellett, hogy mindenben nem utánoztatnak a' régiek, azért szorgalmasan olvastatnak, 's minden magasabb rendű költő bélyegét süti azon művészetnek művére, melly egy szebb korral hizeleg. E' tárgyról bővebb felvilágosítást adand a' francia romanticáról szóló czikk.

Még valamit a' drama hatásáról. — 's itt velősből 's kielégítőbben Schlegelnél bizonynyal senki sem szól: „A' drama, hol több művészet varázserije egyesülten hat ; hol a' legfenségesb 's legmélyebb költészetnek a' legműveltebb színi tehetség szolgál tolmácsul, melly egyszersmind szónokságot 's ingó ábrázolatot képez ; hol egy nemzetnek összes műveltsége, fáradozáza, iránya, célja, százados ipar gyümölcse kevés órákra összeszorítható : mindennek összesége, a' drama, roppant hatással bír minden korra, nemzedékre 's népekre. Az uralkodó, a' státuseMBER, a' szónok, a' vezér, a' hajdan nagyszerű történeteit itt összefoglalva látja, 's benne helyenként tulajdon tetteit, tetteinek leendő következményeit ; a' gondolkodónak tárgya akad itt az

emberről, 's eletről vizsgálódásit folytatni; a' művész elragadtatással szemléli azon gyönyörűn belefönt magas életet, mellyre csak ő ismer; gyönyörévezéssel merül minden cseménynek mélyibe, 's feltalálja mindazt mit ő is álmodék; az ifjui lélek kitarja szivét minden magasb érzelem előtt; az öregség emlékezés által újra ifjudik; a' serdülő korban levők örömmel szemlélik jövendő éltöket 's magasb igényekre tartanak számot: mindnyájan öröm-évezetbe merülnek, 's pillanatokra feledik a' mindennapiság gondjait, terheit, mellyek alatt az emberiség görnyedez; szebb életet lát, melly szépsége mellett valóságot játszat.“

Ha mindazon érzelmeket le tudnánk írni, mellyek egyesben 's összesen például Lear látásánál e' hallgatóban felélednek, egy érzelem-tengert kellene lefestenünk, mellynek látása ébreszti a' legszebb érzelmeket. Egy önerejű, kényelemhez szokott, ez életet küzdésekkel átélt fejedelem áll előttünk, büszkesége romjaiban, tehetetlenül külsőleg, de annál mélyebben érezve bensőleg; szavakba üszpontosítva minden hatalmát, miután a' tettek elenyésztek mellőle, — 's most fellépnek sovárgó gyermekei, — ő mindenét elosztja 's csak szeretetet kíván, de ezen szeretetet tettekben, hogy jutalmát nyerhesse ajándéka-ért, hogy biztosítva legyen teljesen a' felől, hogy hatalmát el nem veszíté. Két leány hizelg szép szavakkal, a' harmadik nem tud csak érezni, 's a' harmadikat, a' legjobbikat éri az átok, a' két saskeselyűt áldás, örökség. A' külső máz eltűnt, a' gyermekek megunák az öreg atyát, ki abbéli félelmében,

hogy megunatik, mindig ajándékozását hozza fel: a' leányoktól elüzetik; a' benső vihart, az örült atyát a' sir szélén, feltaláltatva gyermekétől, a' félreismerettől, enyhülve bajaiban, majd ismét gyermekével a' másik életre átköltözve. 'S említsem Lear episodjait, mellyek hullámokként jelennek meg a' nagy tengeren, tükörként, mikben mindenütt fellelhető tulajdon életünk, érzelmünk, de nemesítve, megtisztítva minden zavaró homálytól. Részemről nem ismerem az összes dramai világban nagyszerűbb, üszhangzóbb, tökélyesb művet Learnél. Ezt nem hirtelenkedve mondom el, hanem meggyőződéseim szerint. Legnagyobb műbiróink ugyan Hamletet tartják Shakspeare első művének; de én inkább szeretném Hamletet Skakspeare legcsodálatraméltóbb művének tartani, mellyben elvész az olvasó. Hamletnél inkább gondolkodni kell: Learnél érezni: Hamlet rideggé birja tenni az olvasót; Lear érzékenynyé; — Hamletben a' leghőbben érző is kételkedni kezd; Lear látásánál a' leginkább kételkedő, kételkedni megszűn; Hamletben továbbá nem találok fel azon mondhatlan tömegre terjedő ellenkezéseket, mik Leart ékesítik, — Hamletben semmi nem érdekel csak ő maga: Learben is csak egydül ő, — de érte minden körülötte levő; Hamletnél a' cselekvény menetére ügyelnem kell; Learnél soha 's mégis tudom azt; Hamletben az episodok folyók 's maga Hamlet a' tenger; Larben az episodok hullámok, alkotó részei a' tengernek. — 'S ime 'minemű hatást gyakorolhat egyik drama vagy másik a' hallgatóra e' kevésből is kitészik. Mindegyiknek főczélja a' szépnek ér-

zetét közvetve vagy közvetlenül a' hallgatóban feléleszteni, erősíteni, nemesíteni. A' görögöknél az eszményi élet ábrázolása, korunkban a' valódi élet előtüntetése által; amott csaknem forma vala minden 's az egység könnyebbíté a' mű kerekdedségét; emitt a' különkörü elemek kizárák az egységet; amott a' világ még nem forrt ki; emitt forrásban van; amott nem tekinthetének vissza multjokba 's nemis félhetének a' jövődőtől; emitt a' multidők annyi tárgyat állítanak fel, hogy a' jövődre való támaszkodással minden pillanatot használunk kell a' jelenre hatni. Ez, mit röviden elmondani akarék a' dramai művészetről 's hatásról.

II.

Költő és színész.

Journalistikai korunkban, hol az eszmék annyira szer-
teágazottak, magokkal ellenkező eleműek, hol írásban
's beszédben tágasb tért nyert a' nyilvánosság: a' szí-
nészek túlbecsültetése felett is sok a' szó. E' részben,
őszintén megvallva, mi magyarok sokat haladtunk,
's míg ezelőtt csak néhány évvel is előítéletek 's szo-
kások rabjai valánk azon helyzet iránt, mely a' mű-
vészet egyik legnemesb részét teszi, jelenleg az elői-
téletek a' személyek iránt is szünni kezdenek. Német-
országban épen jelenleg ellenkezőt tapasztalhatni: so-
kan kikelnek azon állítólagos túlbecsültetés ellen,
melylyel a' színészek iránt egyesek viseltetnek. Megüt-
közni látszanak azon, hogy míg némelly tanácsosné,
titoknokné 's egyéb nagyságos, méltóságos asszo-
nyokhoz a' férfiak alig közelitenek, addig a' színész-
nő alig lép ki küszöbén, azonnal körülfogatik, és sok
szerencsésnek tartja magát, ha ruhája szegét illetheti.
'S túlbecsültetésnek tekinthető-e az, mely csak külső
jelensége a' gyakran máskép kifejezhetlen benső
tisztéletnek. A' színészek becsülése legbizonyosb jele
annak, hogy bennünk a' művészet szikrája megvan, 's
azon komoly elhatározott akarat tolmácsául szolgál,
magunkat minél tökélyesben kiművelni. Mindazt, ki
keblünkben olvasott, ki abban legszentebb, legked-

vesb indulatinkat megrázá, érzelmeink legtítkosb hurjait megpendité és pedig édesdeden, kimélettel teljes gyöngédséggel, aziránt lehetlen vonzódással nem viseltetünk; akaratlanul is hozzájok közeledünk 's körükben szívesen mulatunk. A' mindennapi életből kiemelt az ő hangja, lelkünknek magasb röptet adott, gondolatinknak sebesb szárnyakat, reményeinknek szebb színt: ugyanazon egy személy, ki bennünk annyi vágyat 's kielégítést birt adni, hogy ne gerjessze fel bennünk azon édes ohajtást: társaságában lenni, ki bizonynyal ott is képes leend belőlem azt olvasni, mi másoknak nem adatott meg, — 's így magasbra vele emelkedni — ezt nem ohajtani illy esetekben, valóban a' művészet iránti teljes elfogultságnak volna tulajdonítható. — Ezért szeretjük a' költőt olly igen, ki megadja nekünk' élve azt; mit szemeink eddigelé nem valának képesek felfogni, — 's a' színész megadja a' szépség főtulajdonát 's megeleveníti bennünk azon magas érzelmeket, mik élünk legnemesb, legtisztább forsásából erednek. — Ne találjuk tulzottnak azon becsülést, melylyel mindenki iránt tartozunk, hogyne azon művészeknek, kiknek pályáján az élet minden öröme vegyítve van ürömeivel. Ne képzeld magadnak a' művészt csupán azért gyönyör után vádászónak, mivel egyedül abban találja édeletét; mert akkor csalatkozol, ha őt a' legtisztább, legnemesb gyönyörökre nem tartanád képesnek; a' színésznek valamint minden művésznak örömmámorba kell dölnie, hogy minden fájdalmát benne elfojtsa, hogy felgerjedt érzelmeiben szíve meg ne hasadjon 's emelke

dő keble ezen érzelmek terhében szét ne pattanjon. Ne kutasd a' művész fájdalmai forrását, azok létével kelnek, örömeivel fejlődnek 's vele halnak ki..... szakítsd ki érző keblét, tagadd meg tőle képzeletét, magasan lebegő elméjét, nemesb érzelmeinek csak egyikét sem hagyd keblében, akkor tán némileg se-gitsz rajta, de akkor egyszersmind megfosztod művészi életétől.

Akarjátok ismerni a' költőt, ki lelkét feltárja előttetek, 's minden indulatok hullámain keresztül ringat, minden idegeteket megrázkodtatja, mindent mit ember gondolhat elmond; akarjátok őt ismerni? Ne keressétek fel írószobájában, hol gyakran lelkének mélyéből felsohajt 's minden gondolataért egy világot volna kész adni; ne társaságban, hol mindig küzd magával 's másokkal; hol mindenütt ellenkezést 's e' feletti fájdalmat érez, 's ezeni fájdalmát el kell titkolnia. Keressétek fel őt az életben 's ha találkoztok, fogjatok vele kezét. Senki annyira elégedetlen nem lehet az élettel, világgal 's emberekkel mint a' költő. Mindegyik alkot magának keblében egy világot, benne embereket, úgy kénye szerint mint midőn isten elrendelheté a' világot. E' kettőt gyakran össze-teszeszi a' költő. E' szép önalkotta világot ki kell irtani kebléből egészen, vagy elégedetlenné lennie e' világgal. Az első világ átkiséri ifjúságát minden reményeivel, 's benne minden örömeit kiöli, — 's midőn a' vénség közelget, midőn a' szív dobogni hőn megszűn, az érdekek halni kezdenek, akkor közön-bős leend előtte minden; sajnálni kezdi leélt gondjait,

a könyvet, miket más fájdalmi felett hullatott haszontalanul, hogy most mosolygni ne bírjon. — Azért sohase kívánjátok, hogy a' költő sokáig éljen 's tapasztalja a' világ hálátlanságát. Dús reményekkel indul nekl a' pályának, e' világon mindent rózsaszinben lát, -- menyet fest magának a' jövődöben, 's a' jövődö soha azokat nem teljesíti. A' költőiség csak ifjuságot boldogít.

Senki annyira az embert nagyságában, egyszersmind alacsonyságában nem ismeri a' költőnél. Ő az embert tulajdoninál fogva az élet helyzeteiben egészen máskép sorozza mint maga az élet. Sokat hamar megtör az élet; a költő küzd vele sokáig, 's mindössze is gúny 's keserű érzelmek maradnak vele hátra. Megérdemli-e ezen élet, hogy a' költő olly drágán vásárolja meg e' keserű érzelmeket? Nézzétek amott azon embert, kit e' pillanatig nyomoruság környeze, ki mindig a' zsarnokok, a' fősvény gazdagokat rágalmazá, ki ez életnek minden örömét kostolá 's ifjuságát kínok közt tölté: most férfivá lön, gazdaggá, tehetössé; feledve minden gond és bú, — feledve a' mult kínai, a' szegénység minden emlékeivel; — azt gondolnátok hogy segíti a' szegényeket. Ő lön most a' zsarnok, kit azelőtt rágalmazá. Ismeritek most már az ember alacsonyságát?

Honnét van hogy e' széles nagy világon annyi ember egyaránt érez 's gondolkodik, 's érzelmeit, gondolait gyáva nem nyilvánítani? Ez üldözi, ezen gondolat fárasztja örökké a' költőt! Ilyenkor művei ihlelve vaunak magasb lélek által; gondolkodik, érez

's mi lehet reménysége: hogy mellette olvasói elalusznak.

Sokszor minmagunk a' legszentebb érzelmeket elmondjuk, — 's ha mindjárt ugyanazokat más szókkal más elmondaná: kacagnánk felette!

Irigylitek a' költő sorsát? Ne irigyeljétek. De ha az életet ismerni akarjátok örömeiben, küzdéseiben, mámoraiiban: legyetek költőkké! A' költő bele merül az élet örömeibe, nem csoda ha minden üdömét kóstolja. Lelke mindennel megbarátkozik; képzelete minden szépre átterjed, 's gondolati áthatnak a' végtelenség oczeánába.—Vagy akarjátok az embert nagyságában ismerni, — 's látni mit sohasem láthattok, merítetek a' költő képzetéből, adjátok csak egy pillanatnyira magatokat képzeteteknek át, feledjétek az élet minden magány-viszonyait, tekintsétek a' világot legszebb 's legcsufosabb oldalairól egyszerre, úgy érzitek a' költőt, úgy felfogjátok lelkét, kívántok pillanatnyig költőkké lenni. A' költő legközelebb áll az istenhez, legvalóbban hiszi az örökké valóságot, azért örül olly kevéssé életének. Igerj neki mindazt mit világ adhat, 's ő be nem elégszik; ő más, szebb világot hord keblében. Igen, igen, legyetek költőkké!

A' mit lelkünkbe fojtunk, de mellette érezünk, azt a' színész a' világ előtt kimondja. Tán nem tudjátok, hogy gyakran a' színész dühöngésében lelke sugallatát követi, midőn keservekről, szenvedésekről szól: hogy ekkor többnyire keblét tárja fel előttetek? Mennyi szenvedélyeken kell áthányatnia, hogy

nekünk pillanatnyi élvezet szerezzon. Nincs fájdalom, mellyet ne érzett volna, — 's minden örömpillanata arra emlékezteti, hogy ez csalódás, hogy neki ez erőtetés. 'S mindezek után is még nem ismeritek a' színész fájdalmait. Csillogó képként tűnik fel előttetek; irigylendő pillangóként, mellynek éke épen szerencsétlensége. Ugyan mi öröme lehet a' színésznek? Többnyire félreértetik. Hallja a' tetszést, hallja a' püsszegést, azoknak püsszegését, kik tizenöt krajczárért vevék magoknak meg a' jogot sok évi fáradságot könnyeden eltiporni. 'S van-e barátja a' színésznek: szereti-e őt valaki? Kit bámulunk, ritkán tudunk szeretni. Neki a' színpad világa, 's ő világát csak néhány órányira éldeli. A' színész soha tulajdon érzelmeit nem fejtheti ki, soha tulajdon egyéniségét tiszta szeplőtlenységében nem ábrázolhatja; neki mindig más érdemein, más indulatin kell fölemelkednie, — a' magát mélyen szívébe rejtenie. Nemde a' színésznek nem szabad érezni?! 'S lám mégis ő a' legérzékenyebb kebel! 'S annyi sok fáradság, küzdesnek mi a' jutalma? Remél-e a' színész valamit a' sirjáú túl? Áldja-e nevét a' késő maradék? Ki századrésznijét használá éltének annyira mint a' színész, magasan áll nemzetek előtt: kit véletlen szerencsés körülmény előbbsegít, azt nemes érzelmeinkkel imádjuk, míg őt a' színészt, ki tán épen e' nemes érzelmek szülője volt, feledjük. Igen, a' színész csak játszásaig él: míg felette nevethetünk, mulathatunk, ismerjük őt; közbeszéd tárgya, kiről mindenki beszélhet, mert hisz ő nyilvános ember,

kit érhet a' nyilvánosság, 's kiróli ítélet gyakran a' legferdebbenhangzik. Ő áldásra nem tarthat számot. Neki a' művészet szikrája elégséges. 'S mindezek után irigylésre méltónak találjátok-e a' színész sorsát?

'S mégis e' két pályán virul a' legszebb élet: koronája az életnek. Fel-fellángol a' vulkán a' kebelben; perczek perczeket követnek, 's a' művész csak a' sír szélén látja, hogy élt, hogy ez életet, ha még egyszer élne, szinte így töltené, — mert minden ürömei azt mutaták, hogy ő ismerni tanulá az életet minden viszonyiban, — ő nem élt hijában, hogy bár fájdalmas a' lét; de fájdalmasabb a' nemismertetés, a' nemismerés pillanata. Hogy lételeét 's nyomát hagyá e' világon 's a' világról elmondhatja, hogy benne nem vala vándor. Hogy az ember minden botorsági közt fel tudna emelkedni magasra, — 's nem önmagának, hanem az emberiségnek élt. Ily érzelmekkel visszatekintés a' mult idők folyamába legistenesítőbb; — 's ezen nyugott kebelleli világos öntudattali meghalás: éldelet.

Akarjátok tudni, hogy szeret a' költő? Akarjátok tudni, hogy szeret a' művész? Akarjátok tudni, miként gondolkodik, miként érez, miként él e' kettő? — Keressétek fel őket az életben, 's ha találkoztatok, fogjatok vele kezét. Ő elmondja, mi vagy, mi voltál, 's mi leend belőled; te őt áldani fogod, — 's valahányszor nyugottabb, tisztább pillanataid leendnek, mindannyiszor felkeresendéd őt!

Most is emlékezem egy barátomra, kinek lángeszze égő fáklyát gyújta keblemben, kit szerettem

valódiilag, hegy hevét most is érzem, 's ki szíven mélyébe véste magát, hogy onnét szenvedélyek által soha ki ne irtassék. Keblén annyi édes óráim valának, legtisztábbak, mert szent feltéteimnek ott csirázának magvai: ezen ifju férfivá lön 's megkóstolá a' világ poharát. Költő lön. Azt hívém, hogy szegénységében a' világ mellőzése őt bizonynyal megridegíti. Sokaig nem láttam őt; végre felkeresém. Benyitám az ajtót, 's hol nyomort gondolék, a' mennyet találám fel. Egy görög arczu nő fogada, karján kisdeddal. A' szoba olly csinos és egyszerű, a' millyent sohasem láték, minden rózsaszint ölte fel előttem. A' mellék-teremből lépe elő ő maga. Egészen azon régi, igénytelen, minden túlfeszengés nélküli, lelket ábrázoló, sokat jelentő arcz, mellyet benne annyira szereték. Borút 's fájdalmas arczot hívék nála feltalálni, redős homlokot: 's mindez helyett a' legvidámabb, elégedettebb arcz mosolyga élém. Megnevezém magam. Nem elragadtatva, de nyájasan fogadott. Panaszt várok, 's szót sem halék körülményeiről. Felőlem kérdezősködék. Később mindinkább nyiltabbak levénk. Beszél hajdani barátinkról, elememben valék. Átkezdém lassanként életphilosophiáját látni. Honunkban — úgy mond ő — szabadabb tért hatásomnak nem találék az iróénál. Szükséget nem szenvedek; sőt mondhatom jól élhetek. Magas polcz után nem vágyom. Dicsvágyom ki van azzal elégtve: ha szerettetem. Az életet gyönyörben akarom tölteni; ezért nemesítém gyönyöreim, 's ha azokat kielégithetem, boldogabb vagyok bár-

kinel is. Jelen állásunkban azt hiszem nincs szebb élet az i óénál. O tekintí át a' világ helyzetét, öszszevet, gondolkodik, 's e' világot úgy tekintí, mint van. Világosan a' ki akar gondolkodni, előítéletes ne legyen, képzelődésének sokat ne higgyen, 's rá legkevesbet támaszkodjék. Gondolkodom az életről 's emberről. E' két tárgy kifogyhatlan. Tereitek magának charactereket; a' művész legboldogabbnak érzi magát, ha szerencsésen utánzá a' természetet. A' művészet utánzás. Én ha Shakspeart olvasom, az egész világ nyitva áll előttem; 's mégis magam mellett e' világot feledem."

'S mi boldog az, ki felett ez emlékbeszéd tartatik, mint tartatott volt egy ősi költő felett, ki egész éltét hazájának szentelé; „Midőn illy ember sirja felett állok, ne vegyétek rossz néven, ha előre fordítom figyelmeteket. Fájdalmaimról ismerjetekek vesztegtekre; előre fordítom sajnálkozástok könyeit. Az agg, őszfürtű férfi, mindnyájunknak atyja volt, 's benne jelenleg mindnyájan atyát vesztettünk. Tudjátok mi tesz valakit atyává? Ne higgyétek, hogy e' roppant természetet bámulni tudnók azért egyedül, hogy minden láthatónak életet adott; imádjuk, mivel mindenkit ellát az élet örömeivel, megadja a' gyermekség édenét, az ifjuság tavaszát, a' férfuság teljes erejét 's az őszkor tiszteletét 's méltóságát. E' hajlam uralkodó bennünk; ez azon isteni szikra, melly megó bennünk minden vétektől, vagy ha azzal szentesít is, megismerteti az eszközt, melylyel keb-

lünket megtisztítjuk. Ő nem volt vérszerint, hanem lélekkel atyám. E' nagy világon senkim nem vala, kihez fordulhatek; atyám nem ismerém, anyám korán elvesztém 's egyedül maradék e' széles nagy világon gyámol nélkül. De hogy emberré legyek, egyedül neki kelle találnia 's én neki éltem is köszönöm, mindenem egyedül neki. Szeretém őt; nem azért hogy enni ada, hanem mert azt izletesen adá; tisztelem, nem kötelességből, hanem meggyőződésből. Soha jobb atyát nem kívánok fúnak. Ő a' pórfiút fölnevelé; megtagadá magának kényelmeit; munkás óráit megtoldá, éjeit rövidíté, 's mindezt egyedül érttem. Ősz korában nemcsak tanácsokat osztogata, hanem azokat tettel elősegíté; nem rejte belem oltatlan dicsvágyat, de szikrát, magasb, nemesb irányra buzdítót. Előmbe rajzoló az élet minden pályáját, kényelmeivel 's nehézségeivel: választani hagyta, de azt nem félve vagy reszketve, hanem szabad lélekkel. Szabaddá nevelt. Megmutatá, hogy bár szegények vagyunk, képesek egyszersmind a' szabadság édenét izlelni. De ezen szabadság nem korlátlan kiesapongásban állt, hanem akaratomnak önkényes korlátozásában. Beszédével buzdíta, tetteivel bátoríta, példájával elősegíte: 's mind ezt érttem tevén. Akarjátok -e tudni, mit tevék én érte? Semmit. Ő élte nek minden reményeit bennem helyezé, minden boldogsága előmenetemben központosult, minden tetteiben azon édes ohajtás vezérlé, valaha ennek gyümölcseit látha ni. — 's én ezen ősznek csak egy re-

menyét sem teljesíthetem, egyetlen egy ohajtását sem elégíthetem ki. Ő mintegy tőkét gyűjte bennem, melly öregségében kamatozand, minden kincsét belém raká 's a' sík tengerre bocsáta, hol egy zivatar mindenét a' habok mélyébe sülyeszté. — Nem, nem: épen ebben állt az ő magassága, atyai lelkének fensége, hogy ezt nem érté. Őt hiú remények nem kápráztaták. Szerete nem jövendőmért, hanem enmagamért, — 's most tudjátok mit vesztettem én? — Igen, minden kívánata, minden ohajtása teljesítlenül szállt vele sirjába; 's habár soha egy panaszló hang, egy szó nem hangzott le ajkirul, ha mindig mosolygó 's vidám arczczal találkozám is, bennem megvala a' féreg, melly nyngonni nem hagyta. Ő ne higgyétek, hogy egy könnyen felhagy a' legtisztább ember is legszebb reményeivel, miket több év óta táplált keblében, 's mellyek neki nem egy vidám órát szerzének. Koránsem; eltítkolhatja, de megmarad az ohajtás, vagy ez ohajtás kinzó magva, a' megcsalatott remény. — 'S mindezt ő nem érzé. Bennem hazájának egy fiát nevelte, mellyet e' szegény haza ápolatlanul hagyta kün; hazájának utósó pillanatiban is szolgálni akart, 's leraká minden érzelmeit, minden elveit, — 's ez lőn örökségem. A' jó mag nem termi meg azonnal gyümölcseit, — monda gyakran. Ha teljesítve nem látom is reményeim, de azon hiedelemtől senkisésem foszt meg, hogy valaha fáradozásim czéltérnek. 'S az öreg vidáman halt el. Nem láthatá boldognak hazáját, de megmaradt reménye,

hog az új nemzedék boldog leend benne. Ifjak kik
vagyunk, ne csaljuk meg őt; emeljünk a' derék fér-
finak oszlopot sziveinkben, ő mindnyájunk atyja vala.
Ha ez új sír kigyepesedik, 's rajta virágok termek,
akkor e' hazát e' síron kicsinyben látom: sok
veszteséget fedeznek e' hantok, de csak így virágoz-
haték fel a' sír.

III.

Journalistica és korunk.

Korunk küzdések kora, mert sokoldalúság a' jelszó. Ki figyelemmel kíséri a' világ 's nemzetek fejlődését, e' kor bélyegét 's annak valóságos színét csak úgy találhatja, 's határozhatja meg, mert épen ezen sokoldalúság idézi elő azon töméntelenségbe átmenő eszme-harczot, melyet fen küzdésnek nevezék. Korunkat lehet journalisticainak, politicainak, gőzösi-nek 's a' t. nevezni, — egyik nevezettel sem zárjuk ki a' másikat, mert mindegyik mint különváló rész az egész összetételéhez tartozik, de hogy korunk nem az elméleti kor, azt hiszem. — Minden kor bélyegét visel magán; az emberi koroktól áttérőleg nemzetekére 's világra, mindezekben bizonyos láncszemet vezet át, — 's valamint a' gyermek kor játékkal kezdődik, úgy nemzeteké 's a' világé is; ezeket nem ismernők, ha minden nap gyermek-élettel nem kezdődnek. Megvolt már a' népeknek költészeti koruk, — megvolt ifjai koruk; hol a' kar ereje egyfelől, az elme gyöngesége másfelől rést tört magának, minden nemzetnek át kell ezen változásokon mennie, hogy a' férfi kort elérje; — de a' világ nagyszerű haladásában nem követi azon rendszeres menetet, mi egyes életet bélyegez. Itt nemzetek élednek 's hálnak el, mind egyes emberben szenvedé-

lyek vagy betegségek élednek 's halnak el; gyakran látszatott a' világ férfi korában lenni, melly azonban csak egy nemzet életét jelenté, melly nemzet átszivarogtatá mindenható erejét, 's még annak is életet látszatott adni, melly a' halált hordá keblében. Azon ponton, mellyen a' világ most áll, még nem állt. Soha több vétek, de soha több erény nem fejlődék ki. Az emberi elme soha magasbra nem hatott. A' nagy surlódásban, az erény - elme - tömegben nem is tűnnek fel a' tettek annyira; egyik tett másikat szül, 's az elsőt másik nyeli el. Min azelőtt ezer ember csodálkozék, — azon most ugyanazon ezer ember dolgozik. Mi teszi korunkat sajátságossá? Vajjon az embert egy szenvedély vagy egy tulajdon jellemzi? Koránsem. Az embernek minden szenvedély jó és rossz tulajdonok vegyülete adja meg characterét. — Korunknak vajjon a' felsőbb osztály vagy a' nép adja-e meg sajátságos színét? Mindkettőnek vegyülete. A' mi fejlődésünk fokozatos. Egy rész magasban áll, 's több rész mindannyi alsóbb fokok alatt állnak. 'S ennek összesége mutatja épen hol állunk. Ha állásunkat meghatározni akarjuk, koránsem szabad egy osztályhoz tartoznunk, — azonnat tulságba kell esnünk. Korunkban nincs egy, ki tökélyesen meg lenne korával elégedve, — 's ez igen természetes. Mindenki kedvencz eszméjétől van eltelve, 's ennek elnyomatásától félve, kárhoztatja; minek elnyomatását kívánja, — 's ezt azon eszmekülönféleség teszi, melly soha ennyire hatalmát nem gyakorlá. Korunkban a' zenészet kedvellése mond-

hatlanul elterjedt; lehet-e azonban azért azt mondani, hogy ez bélyegzi korunkat. Meggyőződéseim szerint, nem. A' felsőbb rész az alsóbbat emelkedésbe hozza. Ugrás nem történhetik. Vannak bizonyos pihenő pontok. Illyen a' zene-kedvesség. Ez egy rész, egy osztály szüksége, de nem a' koré. Journalistica főleg a' kor szüksége.

Nálunk a' journalistica ellen azonban sok a' kifogás. Úgy tekintik azt némellyek, mint a' tudományosság fattyú gyermekét, melly anyját kiszorítással fenyegeti: véleményem szerint azonban az tagadja ennek szükségét, ki hatását nem ismeri. Tömeg tömegre csak így hat; így egyesíthető, a' különben egyesíthetlen rész. A' journalistica eszköz a' népre hatni, — azt egyéb főczélok elérésére fogékonnyá tenni. A' tömeg felett álló egyéneknek hagyatott fel csupán az önállólagos népre hatás; de ezeket is elkiséri a' journalistica, összeforrasztja, széttagolja 's a' néppel megismerteti. Az anyagi 's szellemi eszmék 's vélemények szerfeletti bőségénél 's még teljesen ki nem merített oldalainál fogva lön a' journalistica szükségessé. Ez a' szellemnek anyagisága: de épen ezen szellemnek anyagi oldala fejt ki amazt túlvilági képeiből 's emberibbé, természetesbé tevé. De hogy a' journalistica teljes hatással birjon, szükséges olly egyének általi kezeltetése, kik a' nép érdekeit ismerik, a' napi, közérdekű tárgyakat ki tudják szemelni, 's mindig mondjanak ollyasmit a' népnek, mit az még nem tud, — 's pedig tudnia kell. A' journalistica iskola, melly beve-

zet bennünket a' tudományosság csarnokába 's szabad választást hagy a' magában kedvet érezőnek. A' *journalistica* minden erőt mozgásba hoz, mindent életbe léptet, minden különváló részt egyesít. A' *journalistica* egészet képez, tengert, miből ismét új folyók 's patakok keletkeznek. A' folyóiratoknak, mik a' *journalistica* alkotó részei, soha önállólag munkálkodniok nem szabad, 's melly ezt teszi, az *statust in statu* képez, 's akadályozza az egész haladását. Napi, közérdekű tárgyak hozassanak szőnyegre, ezek minden oldalrul meghányassanak, ezekből új eszmék keletkeznek, 's ezen örökös eszmeharcz teszi a' *journalisticát*, mivé emelkedni akar. Örökös harc kell itt, — nélküle pangást jelel ki, mellyet méginkább elősegít épen nem közérdekű tárgyak megpendítése.

Ezekután nem lehet határozottan kárhozzatni azokat, kik nálunk a' *journalisticának* nem tulajdonítanak olly hatást, mit az tagadhatlanul nagyszerűn gyakorol. Mindennel birhat, volt nem régiben a' panasz, a' magyar *journalistica*, csak étellel nem. Jelenhetnek meg tudományos, nagybecsű munkák, úgy mond egy másik, de azoknak szerkesztése olly alapot veszen fel, melly minden külső körülményt, érdeket mellőz; sok szép 's jó jelenik meg lapjainkban, de mik megjelennek, azoknál még szebb 's jobb tárgyak is találhatának közlésre méltóknak. — Illy panaszokat sokszor hallottam, — 's mindannyiszor bebizonyodtam a' felől, hogy *journalisticánkban* nincs elég élet, nem ömlik az egészen át bizonyos kön-

nyúság, elevenség, melly az alakban megkivántató. Alig köt le valami bennünket egyik vagy másik lapnál, melly a' jövő után vágyat ébresztene; alig emlékeztet egyik lap másik lételére; nem utasít bennünket mélyebb dolgok vizsgálatára; nem érezteti velünk gyöngeségeinket. Olly tárgyak pendítetnek meg, mik már tökélyesen kimerítvék, mik a' népben érdeket nem gerjeszhetnek, ez által gondolkodást ébreszthetvén, pedig ezen egy út az, melly szilárdan vezet tökéletesedésre, mert ezen egy mód tudatja velünk csekélységünket. Általányosság uralkodik tudományos czikkeinkben, hogy ezáltal mindenkinek elégtétessék 's minden alkalmtól megfosszon a' ráfelelésre. Ezt alkalmazva röviden tulajdon journalisticánkra, nem tartám feleslegesnek, mert őszintén szólva, ezen nevet nemis viselheti méltó joggal.

A' politikai világban az újság-hivatalok nem gyarai, hanem destillájói minden híreknek, tudnivalóknak 's eszméknek. Az emberiség sehol sem tüntető ki annyira változatosságát, mint a' folyóiratokban. Ugyanazon egy hirt tiz különböző lap tízféleképp adhatja elő, a' nélkül hogy lényegében szükségkép változást kellene szenvednie. Leginkább kitünik ez az angol vagy francia politikai hirlapoknál. Ezeknek mindegyikét ezer vagy több részvényes tartja ki; 's ezer illy részvényes feltételeket szab a' kiadónak, mi alakban kívánja e' vagy ama' híreket olvasni? 's a' lap kiadója a' feltételeket szigorun megtartja, senkitől szemrehányásokat nem nyer, olvasói pedig soha tán bosszuságot nem szenvednek,

miután minden inyök szerint megyen. A' dologban van valami igaz, 's ha némelyek előtt ez első pillanatra lealacsonyítónak látszik is, mind e' mellett is e' surlódás, ellentörésben jó a' figyelmesen olvasó 's világban széttekintő az igaz útra. Valóban semmi a' szellemi világban nagyobb mozgást nem okoz, mint a' journalistica. Sokan, leginkább a' tudományosság vélt pártolói közül, mindennemű mellék nevekkal ékesítik ki e' szót valahányszor előfordul. Nem tekintik hogy a' journalistica nem tesz önállólag literaturát, hanem a' literatura formáját. Nagybecsű 's önálló munkák benne a' főtünetnyek: sziklák, magas bérczek, vagy mosolygó völgyek, patakok, 's megrendítő zuhatagok; a' folyóiratok teszik a' levegőt, melly mindezeket átfolyja, körülövedzi 's élteti. A' hírlapok által jöve a' legrejtélyesb létre: mindegyik iparkodék a' hír 's eszmeközlésében előbb lenni 's ezáltal a' sebesség; a' hírlapok, közkedvesség által szaporodván, tére 's helye nyílt minden érdekesnek, titkosnak közlésére, 's létre jött a' nyilvánosság. De a' szaporodás által mindegyik tágasb tért akarván munkálódásának nyitni, beállt a' vetélkedés, melly mindig a' jobb szülője. Nem kimélteték semmi fáradság, nem hagyaték szikra erő nyugalomban, a' literatura lassanként életet adott 's felvergődék azon álláspontra, mellyen minden különálló literaturának emelkednie kell, ha közvetlenül 's azonnal a' népre akar hatni, mert mutatja az eddig lefolyt századok sora, miként korabeli íróit a' nép sohasem ismeré.

De millyennek kell lenni vajjon bármelly folyóiratnak, hogy olly hatású legyen, melly a' népre nézve jótékony, nyugalom-zavarás helyett esendbiztosító legyen. Ott, mint fentebb említők, hol a' folyóiratok részvényesek elveitől függesztik fel munkálódásokat, illy körülmények közt ugyanannyi számú ellenkező véleményű mindig fentartja a' politicalai egyensulyt, melly nélkül alkotvány fen nem állhat; inkább érdekesb tán nálunk magyaroknál, hol a' kiadó maga határozza meg elveit, tudni, millyennek legyenek azok, hogy jelen körülményeink közt a' népre 's annak emelkedésére hassanak. — Véleményem szerint minden folyóirat kiszabja magának azon irányt 's kört, mellyben munkálódni kíván. Ezen irányt 's körhöz illőleg különös figyelmébe kell vennie azon értelmi 's műveltségi fokot, azon irányt, mellyet magának, mennyire lehet, általános fogalomban valamely közönség vőn. De ezen iránynak épen nem kell vakon hódolni. Nálunk különösen, hol annyi a' balitélet, annyi tárgyról félszeg a' fogalom, a' közönség irányára nézve inkább a' forma tartassék szem előtt; az anyag vagy mag mindig valamely magasb, eszményibb törekvést rejtsen magában. Hogy példával éljek: teszem ha egy rész a' novellákat 's általában a' szépliterarurát kedvelné kizárólag, ennek elenszegülni káros volna; de ezen kívánságokat úgy teljesíteni, hogy belőle magasb, nemesb irány tündökljék ki, ez nemcsak az író, hanem bármelly szerkesztőség főkötelessége. Hatni, úgy mi legkönnyebb, legüdvösb, főkivántatóság. Az eszmék annyi-

ra korszerűek, annyira különválók, mennyire lehetséges kielégítőek, 's mindezek olly idomnak legyenek, mik megkedveltetők, könnyen megfoghatók 's marandók. Egy encyclopoediai lap mindazt közölheti, mit a' tudományos 's eszményi világban érdekesnek talál, melylyel általános vonalokban megismerteti a' kül valamint belviszonyokat, érdekeket, eltörölheti a' fenálló balvéleményeket, új eszméket költet, hoz forgásba, máshol megpendítetteket iránya szerint elfogad vagy megczáfol. De elég-e valamely lapnak, ezen külső alakot megadni, sőt még bensőre nézve is általános értelemben jóval 's hasznos megkívánatósággal felruházni? Érdekeket kell támasztani, vagy a' már meglevőket mélyebben plántálni. Hazafiui lélek, nemzetiség iránti buzgóság lángoljon át az egészen; ez éltesse, melegítse át még akkor is, midőn megrögzött hibáinkról van a' szó, midőn a' külvilág szépségeit állítjuk fel mintául; élet, erő 's kedv ömöljék el, melly akaratlanul magához édesgeti az olvasót. Mindezek felett journalisticában kerülni kell az egyoldalúságot. Az úgynevezett francia feuilletonisták különös nyelvvél 's előadással élnek journali czikkeikben. A' nélkül hogy felülegesek volnának, könnyen érthetőek, a' nélkül hogy tárgyuktól eltérnének, itt ott el tudnak hinteni eszméket, mik ismét más lánczorosozatot tesznek. Bevezet bennünket a' társaságos életbe, körülményibe, viszonyiba, ismerteti a' világot 's az embert minden oldalárul, izlésünket ezáltal észrevétlenül nemesítve.

'S itt ezen sokoldaluság, mit fentebb érintek; de képzelhető-e mindezen előszámlált megkivántatóság olly állás nélkül, melly mindazt érdekesíti. Két tökéletesen egymáshoz hasonló vitázó 's egy tárgy felett vitatkozó társaság közt isigen lényeges különség van. Az egyik társaság például csak azért vitáz, mivel egyebet nem tehet, 's vitatkozásának e' szerint nemis lehet a' gyakorlati életbe való áthatása; a' másik szükségből, valamelly tettek kiviteléül. Literaturánkban némelly mélyebben látó néha megtagadja tulajdon véleményét, hogy eszméket gerjessen, 's ezekre is csak hosszú csipkedések után jó válasz, miután többnyire eszméink papíron maradnak. De hol véleményemnek van hatása, előadásom figyelmet gerjesztő, 's én mint szavazó lépek fel a' világba, ott erőm kétsoros. Minalunk a' literatura egészen különvál az élettől, míg másutt azzal egészen összeolvad. Mi nem eszményi hanem eszme világban élünk. A' folyóiratok elhatnak a' homályba 's ott világot gerjesztenek, a' legcsekélyebb erőt felelevenítik.

Népet nevelni kell. Mimódon? ez a' főkérdés. Nehezen szokhatnak meg sokan azon eszmével, miszerint népműveltség nélkül nemzet mint egész együtt fen nem állhat, 's hogy mialatt a' nép kifejletlen, bármi magasan álljanak egyes tagjai, a' nemzetet kifejletlennek tekinthetni. 'S ez áll. A' tömeg szükségéi, követelései 's terveinek kivitelei életbe hatók. Lehetnek egyesek a' műveltség legmagasb polczán, — velők együtt a' műveltség kihál; míg a' népben megörökül 's a' bimbóbat kivirágoztatja. A' népnevelési

szót megpendítve, lehelten róla kissé bővebben nem szólnom, miszerint valamely módon jó volna a' népet magasbra emelni 's politicalag életet adni. Nálunk például a' nemesek, bármi szegények legyenek is, politicalag élnek, 's bizonyosan ügyeinket sokkal inkább ismerik 's mindenben nagyobb jártassággal bírnak. A' nemes, az országgyűlésen folyt dolgokat élénk figyelemmel kíséri, a' paraszt csak attók fél, vajjon nem vetnek-e rá adót. 'S ez igen természetes. A' nemes már némi befolyással képzel birni, 's e' végett tudni akar mindent, hogy a' maga véleményét is előadhassa, gondolkodnia is kell, — 's itt kezdődik a' political jelentőség valamint élet első szikrája. De nem csupán ez; hanem mint alkotványunk egyik oszlopa, ki mindennemű választásokban résztveszen, a' főbbnemesek közt forgolódik: tőlök szép szokat nyer, tudakozódik 's válaszolnak neki. Ez azon rugó, melly őt azonnal büszkébbé 's gondolkodóbbá is teszi. A' jobbágyok is valamimódon így emelkedhetnének ki első pólyáikból; vajha jönének földes uraikkal nagyobb közlekedésbe. Minden faluban vannak előkelőbb házak, de ezek alattvalóikkal nem úgy beszélnek, hogy annak üdvös, hanem hogy kárhozatos hatása legyen. A' tisztartó nem egyébre használja a' jobbágyokat, minthogy velök parancsoljon vagy lehordja. Ellenben okszerű igazítások, javaslatok sohasem tétetnek. A' népiskolákon kívül, mellyek már korán belecsepegtetik a' hajlamot arra, melly majdan csírákat leszen hajtandó, legnagyobb hatással birhat népművelődésre a' lelkész. Franciaország 's Anglia ugyan szintolly

kevessé kérkedhetik olly lelkészek bőségében, kik a' népet felfogásához képest művelni tudnak, mint Magyarország; de tekintetbe kell vennünk, miként Angliának a' népművelődésre egészen más forrásai vannak, miknek mi hiányában vagyunk. Nem tagadhatni ugyan, hogy vannak lelkes embereink, kik dicsőségére szolgálnak azon osztálynak, mellyből eredetöket veszik; de más részről több van ollyan, ki hivatását nem ismerve, az egyébként tán nagyrainduló 's szépen virágzó tehetségeket eltemetve hagyja. Véleményen szerint a' népet senki annyira nem tudná kiemelni aljas hetyzetéből, mint a' szónok. A' görög 's római nép minden műveltségét szónokainak köszönheti, 's bizonynyal a' római nép soha a' szenthegyre nem vándorol, népszónokokat nem választ, politicali nagyságát 's szabadságát nem víja ki, ha szónokai által nem nyert volna lelkesedést, buzdítást 's ezekáltal ismét anyagi valamint erkölcsi erőt. Mert tagadhatlanul az élőszo lelkesen, szivből fakadólag elmondva, mélyen hat a' kebelre, ott nemesb érzelmeket fakaszt, 's ezen nemesb érzelmekből kibuzgó 's általányos összehatás, olly tettek szülője, miket dicsóítve említ a' késő nemzedék is. Ez teszi a' nemzetet sziklaerőjüvé; mert ha valamelly nemzet jogait tökélyesen ismeri, 's önerejének érzetében van, nincs hatalom, melly jogait megsérteni tudná. — Tehát a' módot találom helyenként rosszhatónak, mellyet némelly lelkészeink előadásikban használnak. Lehetnek ők tudósok, tudományosak; de ez nem elégséges a' népet nevelni tudni. Lelkészeink, mindűtt specialitásbau

szólok, nem elég népszerűek. Ne higgye senki, hogy egyedül az előadás teszi a' népszerűséget. Nagyon jeles tulajdon ugyan 's népnevelőnek főleg nélkülözhetlen a' népszerű előadás, melly a' népet azon tárgy tiszta fogalmival ismerteti meg, miről beszél; szinte vagy inkább még szükségesb a' tárgynak is népszerűnek lenni, — miután főleg ebben találok lényeges hibáját papi szónoklatunknak, hogy pusztán a' dogmatica mezejeről alig terjeszkedik egyik másik ki a' népi élet, erkölcsi philosophiára, illy tárgyakat kell 's érdem népszerűn adni; mert történetek, erkölcsi példákat, mondatokat elmondhatni ugyan minden ártalom nélkül a' nép előtt, de nem is használ neki; miután többnyire vagy nem ügyel vagy nem érti vagy alszik felette. Hideg 's pusztá okoskodással ne képzeljük, hogy lehetne valakit vétkeiből kivetköztetni 's erényessé tenni. Számtalan akadályokra talál ugyan a' leglelkeseb lelkész is, midőn legszebb tervei kivitelében fáradozik; de ezen akadályok lassanként eltűnnek, ha mindenek felett lelket önt be hallgatóiba, melly máskép el nem érhető, mintha hazáját szeretni tanítja 's annak minden viszonyait körülményeit megismerteti. Legfőbb akadály nálunk nép-nevelésre nézve nemzetiség hiány. Tán egy nemzet sincs e' részben is annyira hátra mint mi. Nincs egy nyelvünk, a' nép nem ismeri nemzetét, nemzeti érdekeit. Nincsenek kívánati, nem ismeri születésével járó jogait 's eltapodtatni hagyja magát. Korunk egészen más kor, mintha benne olly nevelést vihetnénk végbe, mint melly néhány századdal tán üdvös hatású leendett volna;

sokkal szenvedélyesbek érzékibbek vagyunk, hogysom olly dolgokra önként tudnánk hajolni, mikbenünket erősben meg nem ráznak. A' népnevelésből eredő műveltség természetesen a' legmagasb foka valamelly nemzet nagyságának. Hol egy fokon áll, egy szükségű, egy érzelmű, ott óriási haladása. Azért lenne leginkább tanácsos a' népet egy érzelemben nevelni, hogy egybeforrjon, hogy merre csak fordul, mindenütt rokonkivánatiban rokontársakat leljen. De mig illy akadályokkal is kell küzdenie, mig ezen szükségek 's hiányok sincsenek pótolva, addig nemzeti nevelésről, ebből eredő political önállóságról nem is álmodhatunk. Nekünk nem szabad az időre bizakodnunk, melly tán némellyek hiu reménye szerint mindent meghozand: nekünk hatnunk 's munkálódnunk kell. Anglia, francia 's főleg németország népe nem áll olly magasan, mint tñi némellyek hinni akarják, — de megvan nemzetiségök, political önállóságuk, 's azt ismerve, belé rejtik legfőbb kincsöket. 'S ez az, mit főleg az első kettőtől semmiféle hatalom el nem ragad; hol fegyveres erő az erkölcsi előtt szégyenülten áll. Megvan-e ez nálunk? Itt fekszik a' legnagyobb gát; ez nyommasztó átok rajtunk, melly vajha mielőbb áldássá változnék át.

'S ezen előzményeken alapul political léte valamelly nemzetnek; ezt önkénytelenül a' journalistica követi, mellyet hasztalanul iparkodnak sokan erkölcsi rosznak, a' tudományosságra nézve kárhózonak kürtölni, ki korunk szükségét ismeri, 's ki ál-

talában azon közeszmével megbarátkozik, miszerint a' kor dönti egyik vagy másik eszköz szükségét vagy nem szükségét, — az a' journalisticát, mint eszközét fogja tekinteni a' tudományosságnak; tovább a' népek palladiumának. Korunkat forrongás bélegzi; nincs nyugalom, nincs csend; pusztán a' tudományosság korszaka nem ez; jelenleg egygyé olvad az, mi azelőtt két ellenkező sarkot képeze. A' költő mint politicus szónok lép fel a' köztermekben; a' szobatudós tónt ad a' salonokban, 's ezen összeforrás tevé szükségessé a' sokoldalúságot, mi alatt azonban koránsem értjük a' felületességet. Igen a' mi korunk küzdések kora!

IV.

A' franczia romantica. Racine.

Racine művei Rachel kisasszony fellépése óta a' franczia közönség egy részét magával ragadják. Az újabb franczia romantica baráti megretténének 's napjokat leáldozni hívek e' véletlen változáson. Racinenak azóta többet kelle szenvednie, mint azelőtt, mert mindent elkövetének a' francziák, miáltal hitelét csökkentheték 's így a' mindinkább nagyobb tért nyerő lelkesülést a' közönség izléséből kiirtsák. A' szegény ellenségeskedők nem láták át, hogy lehet valakit nem szeretni 's mégsem gyűlölni. Racine a' maganemében remekműveket írt. Kora, szelleme, nevelése magával hozá, hogy olly műveket teremtsen, mellyek bár korunkhoz nem illők 's szellemét meg nem ragadják, mind a' mellett a' művészetnek előmenetét eszközlék, — 's nélküle a' francziák izlésre bizonynyal nem állnának ott, hol jelenleg állnak. — Azonban magasabb, nemesebb kor kezdődék, melly túlhaladá az eddigit külső szellemiségben, elszántságban. Mindinkább közönségessé levének azon eszmék, mellyek eddigelé egyeseket világítanak. A' franczia forradalom lángot gyújta 's a' láng világánál mindegyik, ráismere társára.

Ha akarjuk a' francia romantica eredetét kutatni, körülbelül itt találjuk magvát. Bármí legyen az 's bármikép neveztessek, tagadhatlanul válaszfalként áll fel az ó 's új kor közt. Nem leend tán érdektelen a' dramának korszakait itt röviden áttekin-tenünk, mielőtt a francia romanticára áttérnénk. A' drama, tragoediakép legelsőbben is feltűnőleg 's önál-lólag Aeschilus által jöve létre. Sophocles már erőteljesb lón előttesénél 's a' formát tisztábbá emelé; Euripides meglágyítá 's inkább a' lyrához közeledék, — ezentúl idegenként tévelyge, míg Olaszországban Tris-sino, Franciaországban Jodelle és Garnier által ápo-lás alá nem véteték. Corneille volt a' tragoedia nem-zője, újjáalkotója, Racine annak megkedveltetője, magához édesgetője; Voltaire, Crebillon bármí maga-san álljanak is, már csak gyöngé utánzását adák nagy-szerű elődeiknek. Így 's ezekáltal főleg, terjede el Németországban is a' görög tragoedia. Ezen vándor-lás által kétség kívül számtalan változásokon kelle át-mennie; mind e' mellett is a' görög tragoediának, ha így akarjuk nevezni, csak két nagy embere van: So-phocles és Corneille, kikkel Racine összeolvad. Az el-ső megalapítá az ó tragoediát, az utóbbi az ujat amat-tól formájában különbözött. — Ha általában az ószerű tragoediát meghatározni akarjuk, azt legegyszerűbb-en így lehet: A' tragoedia valamely hősi tett vagy cselekvény előadása; melly valami emelkedett, ma-gas tárgyat foglal magában, például egy király halá-ját, trón elfoglalást, 's hol a' személyesítők királyok vagy hősök; célja szánakozást és rémülést gerjesz-

teni. Ennek eléréséül az embert veszélyben valamint boldogtalanságában is elő kell tüntetnie; a' veszélyt, melly rémítsen, a' boldogtalanságot, melly elérzékenyítsen, — 's mindenekfelett ezen utánzásnak a' valószínűség alakját annyira megadni, hogy az bennünket a' fájdalom érzeteig meglágyítson. A' valószínűség megszerzésére szükséges egy 's önálló cselekvény, melly rémülésbe 's elérzékenyülésbe hozzon 's előttünk történik nemváltozó helyen 's téren 's olly idő korlátú között, melly a' mennyire lehet a' történőkhöz képest a' valószínűséget méginkább emelje 's bennünket az illusióból fel ne rázzon. Azon ember, ki előttünk látszólag munkálódik, veszélybe vagy szerencsétbenségbe dől olly ok által, melly kivüle vagy benne szülemlik meg: a' kivüli alatt értjük a' végzetet, kötelességet, a' természet 's emberek cselekvényeinek összeforrását, — 's ez a' tisztán görög tragoediákat bélyegzi; a' francziakét ellenben a' mik az emberben magában véghez mennek 's ezek a' szenvedélyek, vétkek, erények. Ime a' két tragoedia különbségének forrása. Ezen különbség épen nem a' véletlen eset vagy a' képzelődés szüleménye; igen egyszerű 's könnyen felfogható oka van. — Csaknem minden görög tragoediában, a' főszemély boldogtalansága valamely külső viszony által teremtetik elő, 's ennek így kelle történnie. A' költők mindazon eszközöket használatba vevék, mikáttal a' nép hiedelmét a' legtúlságosbra csigázhaták. Színházaik több ezer embert foglalának magokban 's ezekből a' felemelés legáltalánosb, legbiztosb neme vétetett fel. Csak az atridák

történetét vizsgáljuk meg, 's találjuk, mennyi tragoe-
diának szolgált tárgyul. Mennyi példa, mennyi vak 's
kiméletlen eset hozatik itt szőnyegre. Illynemű mese
bennünket felzaklatna, de nemúgy a' görögöknél: a'
mi előttünk csupán a' sors vad játéka vala, azt ők
rendeltetésnek nevezék 's ez isteneik leghatalmasbika
vala. Aristoteles összehasonlítja a' tragoediák külön-
böző kifejléseit 's ő nemcsupán hogy a' legborzasztóbb,
legréműletesbnek adja az elsőséget, hanem megvetéssel szól
azon tragoediákról, mellyek nem végződnek halállal. Sőt még
tovább megy, midőn azt mondja: a' tragoediának nem
szükség a' közszokást utánozni, sőt az benne egészen
mellőzhető; a' megindításra legezé irányosb 's hatatós
eszköz minden világos beljegy nélküli személy, vétek 's
erényteljes, sem jó sem rossz, hanem boldogtalan vakeset
vagy hiba által." Ezáltal taníták a' hajdani költők az em-
bereket megalázódásra, így szoktatak a' népet meg-
hódolásra minden ellenmondás nélkül. Ők hatatós-
ban vélték a' világ hasonéseit színre hozni, melly-
ben az ember látja tulajdon esetét, mint korunkban
igen jól 's józanul használt költészeti elégtételt, melly-
ben az erény minden esetben diadalmaskodva áll előt-
tünk. Hanem a' mit a' régiek rendeltetésnek, sorsnak
neveztek, az az új korra nézve többé már nem léteze.
Egy részről a' keresztyén vallás, más részről az újabb
philosophia az emberi gondolkodásnak más irányt ad-
tak; ráuk nézve a' gondviselés, vagy vakeset nem bir
tragicai hatással. A' gondviselés csak szerencsésen
végzett darabokban létezhetik; a' mi a' vakesetet

illeti, ha azt bárki is valamely mű elemeként tekinti, munkája bizonyosan motiválatlan száraz elmélkedés, melly minden kapocs nélkül áll, a' nélkül hogy tudná miért végződik, csakhogy vége legyen. — Ha egyszer a' vakeset megszűnt isten lenni, akkor pusztán bakó. Corneille vala az új tragoedia alkotója, ki mihelyt észrevevé azon közt, melly korától a' régikort elválasztja, azonnal hozzáfogott eszméje kiviteléhez. Innét van, hogy Aristotelest olvasva, 's eszméit nyomozva észrevevé, miként ha ezen nagymester mindenekelőtt a' vakesetet helyezi az emberek fölébe, megengedi egyszersmind a' költőnek az embert tulajdon szenvedélyei által szerencsétlenségbe helyheztetni. Corneille el vala ragadtatva ezen új forrás fölfedezésén; alig hajlott meg előtte, azonnal minden lépte virágokkal vala behintve: elhatározá magában a' szenvedélyeket a' kötelesség, boldogtalanság, vallás, vérrokonság láncczival összekötve, az emberben kitüntetni. Egy spanyol darab, Guillen de Castro, elve kivitelére legalkalmasbnak tetszék előtte; utánozá azt némileg 's tagadhatlanul egyike remekműveinek, miután pedig szintolly egyszerű vala a' millyen nagy, poeticát irt, mellyben fölfedezett kincsét a' világgal megismerteté, 's mellyet Racine, fiatal kortársa, olly szerencsésen használatba vett. Ezen poeticája által feláldozá azon elvet, melly eddigelé egyedül állt fen, 's miszerint a' főszemélyt nem külső, hanem benső, önmagából kifolyó ok által hagyá elveszteni. A' szenvedély lön tehát ezentúl alapja vagy inkább tengelye az újabb tragoediának. A' helyett, hogy mint eddig, csupán csel-

szövényül vagy feloldásul használtatott volna, ezentúl fő és sarkalatos okfő lőn. A' szenvedély önmagának szülője 's minden belőle foly ki; a' szenvedély 's valamely akadály tesz az újabb tragoedia két fősarkát. Midőn Phédra Hippolytért ég, nem többé a' megbántatott Venus az, ki őt a' szerelem kínaira kárkoztatja, hanem a' mostoha vér fellobbanása egy fiatal szép ember meglátásánál. Miután Corneille a' tragoedia főelvét tekinté, hogy annak főeleme a' szenvedély, — Racine még tovább ment 's kinyilatkoztatá, miként a' tragoedia nem egyéb, mint a' szenvedély kifejlése. Ezen módosítás első pillanatra nem látszik lényeges változtatásnak lenni; pedig nagy mértékben az, mivel elfojtja csaknem egészen a' cselekvényt. A' szenvedély akadályokra lelvén, miket megtörni ügyekszik, akár diadalmaskodják, akár bukják, mindig élénk 's izgatón látvány; az első akadály egy második, egy harmadikat szülhet, 's a' végén, midőn a' hős a' sok küzdés után kifáradt 's czéltért, gerjeszhet a' hallgatóban rémülést 's szánakozást. De midőn a' szenvedély csak önmagával tusakodva lép fel, mi történik akkor? unalmas mese, hosszas beszéd sat, 's ez az mit Racine annyi mondhatlan bájjal, véghetlen mesterséggel 's dicső könnyűséggel megkedveltetni birt. Racine kétségkívül remekműveket irt, de egyszersmind veszélyes iskolát alapít meg, miután senki hozzá hasonlólag beszélni nem tudván, fecsegéseikkel a' hallgatókat elaltaták. — Láttuk általános vonásokban a' drama eredetét, hatását 's a' nemzetek külön alapizlése szerinti módosításit; még csupán rö-

viden azt kell érintenem, mit lehet leginkább az ó valamint az újabb tragoediákból tanulni, melly irány az, melly a' studiummal tanulónak kitűzetik, hogy ne csak szabadon induljon 's elméjével ide oda csapongjon, hanem bensőleg meg legyen győződve a' felől, hogy a' jelen körülmények közt színen, ez vagy amaz minemű hatást gyakorolhat. — A' drama korunkban, némelyek szerint, egészen kiesék idealitásából; de hát mit jelent ezen szó: idealitas? Idealitas alatt ne képzeljünk magunknak valamelly természetén kívül eső dolgot, mellyben kevés vagy épen semmi a' valóság, 's melly életet mutat elő, de nem a' világét, hanem a' költőét: idealitas is valóságot kíván, de ezen valóság minden salaktól ment; az eszmék, indulatok, érzelmek, helyzetek, lélek állapotok csak azon magasb fokai tarthatnak igényt a' kiemelésre, mellyek magokban nemesek, örökké egyek. Az idealitas, koránsem engedi meg a' karakterekre nézve a' túlfeszített képzelődést munkálódní, hanem valamint a' dramairónak szükséges dramája felosztásánál olly helyzeteket előteremteni, mellyek nemcsak önállólag hanem összeforva 's egy egészet téve is, a' legérdekesebbek nemesek 's a' főcélhoz legalkalmasak; úgy a' characterekre nézve is azon indulatok, érzelmek fejtenek ki, mellyek nem mindennapiak, mellyek a' szív mélyébe vésvek 's onnét a' költő által előidézvek. De úgylátszik az ószerű tragoediákban a' characterek általányosak 's minden character egy fajt ábrázol. Szeretném kérdésül fölteni, vajjon aestheticai szempontból nem magasabb nemesebb-e? Három órányi

időköz alatt egy nemzedék életét összeszorítani ritkán eszközölhet költő úgy, hogy azt haszna mellett egyszersmind költői becsére nézve is érdekesnek találja a' műértő. Nem jobb-e itt általányosságra emelkedni, 's vajjon nem-e ezen általányosság teszi főleg az idealitas bélyegét? — 'S ezek után újra kérdem mi az, melly az ószerű tragoediák studium alá vételét szorgosan tanácsolja, mi főleg az, mellyet belőle nemcsak néző, hanem főleg a' dramairó hasznára kivonhat? Erről is röviden, 's ezuttal örvendek egyszersmind, hogy alkalom van olly dolgokat is elmondanom, miket elmondani rég szükségesnek találek. Véleményem szerint a' drama külsejére, alakjára nézve töménytelen tanulhatni Corneilletől 's Racinetől, 's legvélsbé, mint némellyek hiszik, Shakspeartól. Shakspeare, ki semmit teoriából a' dramára nézve nem tanult, ki hatalmas geniusa által ihelve, tulajdon világát ábrázoló, mellyben azonban mindenki tulajdon életét fölleli, mégégszer állítom, nem alkalmas formára nézve studiumra. A' hatalmas elme nem ismert semmi korlátokat, minden eszközöket mozgásba hozott, minden érzelmeket fellázított, hogy azokat lecsilapítsa: középszerű elme ezen pályán nem haladhat. Shakspeare olly sajátóságokkal élt, mikben szinte nagy, annyira hogy vitatkozás alatt van, vajjon nem-e hibáiban a' legnagyobb; de ezen szépségek, hibákban nagyságok könnyen elvakítják a' tüzképzetűt, 's ki Shakspeart utánozni akarja, az csak külsőségeiben utánozhatja. Egészen máskép van ez Corneille-nál 's Racinenál. Ezeknek csaknem minden darabja-

ban olly harmoniát, kiszámolt egységet veszünk észre, olly sok életet, melly feletti szoros buvárkodás agyában olly szép idomot fejt ki, melly önvilágát valamint a' kült is magában foglalhatja. Corneille darabjai olly tiszták 's átlátszók, olly egyszerűk, formára annyira öszvevonvák, hogy első tekintetre csaknem arra látszanak teremtvé. Itt az olvasó nem vész el a' drama tengerében, nem ragadtatik el indulattól, 's nem kételkedik: itt kell megállnia vagy túl, szabad-e tovább mennie. Shakspearnél erről mitsem találni.

'S most áttérőleg a' franczia romanticára, az eddig elmondottak tükreül szolgálhatnak a' mondanóknak. Az ujjabb franczia romantica, melly azonban még szinte pólyáiban van, 's egy sokkal nagyobb jövőnek szolgál alapul, tagadhatlanul jelen körülményeinkhez sokkal inkább mért 's a' néphez sokkal inkább szól. A' franczia romanticusok az életet mindinkább összeolvaszták a' művészettel; annak külső alakja egészen a' világ színezetét hordá magán, e' mellett csupán arra szolgált, hogy a' nép előtt a' külső forma tetszetőssé tétessék, — 's így a' benső iránt fogékonyvá legyen. A' franczia romantica ezen külső alakja a' népműveltség jelen állásához képest, a' művészet bélyegét alig hordja magán, 's majd akkor történendik meg az, ha a' nép emelkedni fog, 's emelkedésével izlése nemesbűlni, kívánatiban magasulni. A' franczia romanticát sokan ezen külső formájaért erkölcstelennek vallják; pedig őszintén megvallva, ők legnagyobb meztelen-

ségőkben kevésbé véttenek a' legszentebb érzelmek ellen, mint Iffland pityergésével. Csakhogy a' francziák lassanként meg akarják a' népnek mutatni, hogy nem az bűn, mit űk annak hisznek, 's nem az az erény, mit űk bálványoznak. Le akarják csaknem erőszakosan rántani a' leplet a' szemek előtt 's mindent tulajdon alakjában megmutatni. Ők soha a' legszentebb érzelmeket eltiportatni nem hagyják; soha az ártatlant, tiszta keblűt mintegy odahurczolva olly viszonyokba nem hozzák, mik bennünk könyeztető 's épen azért kellemetlen lélek-állapotba hozzanak — 's épen ebben áll főérdemök. Náluk az ép lélek nem romlik, hanem emelkedik, felelevenül. Ki csupán a' formát tekintí bennök, az elvadul tán első pillanatra előttök; ki lelkébe hat, mélyibe, az előtt illynemű külsőségek egészen a' háttérre vonulnak 's csupán a' valódiság marad hátra. A' franczia romantica minden termékei nem rejtenek magokban annyi roszat, mint Kotzebue egyetlen Bakóze. Csakhogy természetesen illynemű kor kell ahhoz, mint a' miénk. Nagyon csalódik az, ki korunkat literaturai vagy költészei kornak is tekintené. Soha az emberiség távulabb nem volt tőle. A' világ állása jelenleg politicalag annyira össze van szőve, hogy akaratlanul miuden szem, minden élesb pillantás a' világ politicalai állására fordul. Bár békeség legyen mindenütt, soha nagyobb benső forrongás, evődés nemzetekben nem vala, mint jelenleg. A' művészet korszaka a' legnagyobb benső lélek-állapotot kívánja, mély összevevőt, kedvtöltésbőlí gondolkodást. — 'sat.

'S ezen viszonyok 's körülmények szülték a' francia romanticát. A' népre hatni akara, szólni a' költő, — 's hozzá oly nyelven, mellyet ért. A' művészet ez által összeolvadt oly elemekkel, mik egészen különváltak 's csak eleinte szükségből egyesítettek. Oly darabok kapják meg a' közönségeket, mik érzekeiket csiklándoztatják, legnagyobb ohajtásiknak szabadabb tért engednek; kidühöngni hagyának bennünket, hogy épebb 's nyugottabb kebellet térjünk vissza. A' francia romantica mindazon eszközök használatában levén, mik bennünket erősben megráznak, korlátlanul uralkodik minden lelkeken: leginkább szól azonban a' néphez. Formát említettünk itt gyakran. Itt nem azon forma értetik, mellybe a' darab van öntve, 's melly külső lényeges részeül szolgál a' francia romanticának: mert ezen formára nézve, őszintén megvallva, tán soha a' dramai művészet magasban nem állt, annyira, hogy elfogadott elv, miként színi elrendezésben, idő 's hely gazdálkodásban mindent tőlök kell tanulni; — itt tehát koránsem a' drama külső formája, hanem főleg a' cselekvés azon menete 's szövénye értetik, melly a' szemnek leginkább feltűnő 's gyakran azokra nézve kápráztató. Tagadhatlanul a' cselekvény sokkal inkább a' háttérre van szorítva bármelley dramában, hogysesem az mint itt, annyira feltűnjék. A' görög és ó francia tragoediákban a' fényes dicitio által emeltetünk, 's e' mellett minden cselekvény eltűnik; Shakspearnél, a' minden dramaticusok királyánál, a' characterek foglalják el egész

figyelmünket annyira, hogy gyakran a' legdusabb cselekvési menetben is azokat észre se látszatunk venni, 's csak characterből kifolyóknak tekintjük. Ezáltal épen nem azt akarom mondani, hogy az újabb francia romantica nem állít fel caractereket. Ő a' maga nemében is a' legtermészetesb 's hivebbeket rajzolja elénk; csakhogy a' művészet nem egyedüli kívánata az, hogy elénk hű caracterek rajzoltassanak, hanem főleg olly caracterek, mellyek figyelmünket megérdemlik. Shakspearre fordítam tollam. Igen: Shakspeare olly viszonyokat, körülményeket hoz elő, olly érzelmeket támaszt, mellyek a' legmeghatóbbak, legmélyebbek. Például az ő Learje, Hamletje, bármi szükkörbe legyen is szorítva, keresztül fut a' szív' minden hurjain. Neki mindenre elég ideje marad; csakhogy tekintetbe kell vennünk, hogy geniet utánozni nem lehet. Mindegyik genie teremt magának iskolát, mellyet csak ő futhat meg szerencsével. — Igy tekintve a' dolgot, a' francia romantica is legrejtettebb hurjait megpendíti a' kebelnek, 's ha hozzá olly készületek tétetnének, mint például Shakspearnél, hol helyzet, körülmény, átmenetel, szóval minden megrázkodtat bennünket az előttünk festett eszme nagyobb hatására — akkor bizonynyal senkinek nem jutandna eszébe a' francia romanticát erkölcostelcusséggel vádolni, — de itt minden olly kézzelfogható, minden bűn, gyalázat legnagyobb meztelenségében állittatik' elénk, 's ez megrettent, visszajeszt a' pályától. Minden kezdetben túlság uralkodik. Ezen általani úgy nevezett be n s ő formának

kell megtisztulnia, 's a' francia romantica legszebb diszében felvirul 'sat. A' francia romanticát általában nem úgy kell tekinteni mintmár kiforrt mustot, hanem forrásban levőt. Eddigelé költőink mindig a' nép előtt valának, 's ezért tulajdon korabeli népe őket sohasem érté. Most a' költő a' néppel együtt halad A' népnek minden érzelem-csattanása tanuságul szolgálhat a' költőnek, hogy értetik 's ezen pályán tovább haladhat. — A' francia romantica vetheti meg alapját a' nép kisajátításának. Valamint a' nép a' drama által töméntelen hatást fogad be, úgy a' néptől töméntelen sokat fogadhat be a' költő. Némelly aestheticusaink azt állítják, hogy elveknek közvetlenül terjesztője a' drama nem lehet. Ideális létnek tehát. De ezen eszményi világot jól meg kell érteni. Fentebb már szólánk felőle, még csak egy kis hozzátételt. Midőn a' dramairó vagy költő, költői igazság-tételről, essményiségről szól: ezalatt koránsem azt érti, hogy a' tárgyakat kényeszerint természetellenül felállítsa, hanem a' miként azt egyes esetekben a' világban is józanul kívánnánk, hogy megtörténnék. De minek lehetnek inkább terjesztői a' dramák mint elveknek: természetesen közvetve terjesztői, — mert a' drama szüli az érzelmeket, az elveket. Bennem megvan a' vágy, semmi egyebet nem ohajtok, minthogy a' kebel erősbüljön, szilárduljon fel tetteiben. Vannak általányos surlódások bizonyos korszakokban, ezen általányos surlódásokban nem szabad a' költőnek műveiben közönbösnek maradni, — 's ebben ismét nagy érdeme fekszik a' fran-

czia romanticusoknak, hogy ezen viszonyokat úgy tudják megpendíteni, cselekvénybe, helyzetekbe beleszőni, hogy azok nem látszanak odahurczoltaknak, hanem önkénytelenül kifolyóknak 's természeteseknek. A' multat varázsolják elő, benne személyeket, hogy a' jelennek tükörül szolgáljanak. A' nép, melly olly világosan nem lát, melly szenvedélyességében semmi egyébre nem gondol, mint tulajdon kívánatira, igényeire, akkor ilyenekre leginkább fogékony, 's mindenre hajtható.

De bár mennyire látszassam is pártolni a' franczia romanticát, azoknak sorába legkevésbé tartozom, kik az ószerű tragoediákat semmire sem becsülik. Részemről azt hiszem, hogy mindkettő fenállhat. Racine például, bármi homlokegyenest álljon szemközt a' franczia romanticával, tagadhatlanul a' maga nemében nagy, igen nagy. Tán ránk, magyarokra nézve nemis annyira alkalmazható dicsértetése, miután főérdeme kétségkívül fényes dictionjában 's ez viszont az utánozhatlan nyelvben áll. De hát nem volna semmi egyéb érdeme Racinenak? Olly igen üres, annyira bókolója lett volna - e ő korának, mint ellenségei mondják? Kár ezt önmeggyőződés nélkül hiesztelni. Nézzük meg Racine korát. Mindenki a' görög tragoediákkal vala akkor eltelve. Corneille vala imádottja a' nemzetnek, midőn az ifju költő szerénysége bélyegével a' nyilvános pályára fellépe. Racine nagy ész vala, de nem azon annyira önálló ész, melly minden akadályon győzedelmeskedve, kivíta volna feltételeit. Azon irány, mellyet

az ifju magának vesz, nem olly könnyen irtható ki. Ő már gyermeksege óta az ó classicusok által lön elfoglalva. Nevelője könyvmoly vala, ki a' gyermeket korán befogá 's olvasásra erőteté. Az ifjunak tűzkeble vala, bármi adatik tán neki, a' szerint képződik, a' szerint indul. Nem mentésül hozom fel azokat, hanem szükséges előzményekül azoknak, kik Racine izlésével nem tudnak megbarátkozni. Az ő művei a' művészet legtisztább termékei. Nála a' characterek nem egyénekként, hanem fajokként ábrázoltatnak. Itt minden character minta, 's arra is volt teremtvé. Ezért kellett neki általányosságokba bocsátkoznia, vagy inkább azoknak korlátiban maradnia. Az ő érzelem-festései a' legmélyebbek; dictionja dagálytól annyira ment, valamint minden pöffeszkedéstől, — 's azon idegen szellemet, melly benne uralkodó, 's melly sokat tőle visszariaszt: leginkább modora tesz. De kidolgozás, a' legtisztább kéz munkája, 's dictionja melly olly hatalmasan 's méltósan hangzik, csak azért keveset jelentő előttünk, mert szenvedélyes korunkban illyekre kevés az ügyelet; a' characterek magassága, tisztasága 's egyszerűsége mint idealis képek nem tetszhetnek. De valamint jött, úgy még alkalmasb kora is jöhet ezen iskolának is, — 's ekkor, midőn nagyszerűbb eszmék fejlődtek ki, megállhat e' kettő is egymás mellett, — annál inkább ott, hol több színház van, melly képviselhet közönséget 's azon közönség izlését. — Korunkban a' nagyobb közönség, lelkesedésében nem akar mélyebb okföket kutatni; nem tekint nyugott

lélekkel a' menetre, hanem itt-ott tekint meg és mindannyiszor electricisálatni akar. Vannak 's lehetnek azonban viszonyok, mellyek ezen forrást nem rejtik magokban, hol a' költő e' tetszést nem vihatja ki magának, 's ezeknek sorából, ha Shakspeare néhány műveit kivesszük, még ő sem választható külön. A' nemzeti közönség minden indulati, érzelmei hazáján 's viszonyain csüggnék: ő azokat akarja látni, tolmácsát hazafini érzelmeinek, 's minél valóbbak azok, minél mélyebben ringathatják kedvencz álmaiba, minél jobban töltheti azokon boszuját, kik ellen keblében fölfegyverzette magát: annál erősbén ragadtatik meg. Ő nyugott nem lehet; a' valódi művészetre ugyan nem alkalmatlan, de azt használni illy esetben nem akarja.

A' francia romantica jelen legnagyobb képviselőiül Hugot 's Dumast tekintem: Hugo, ki a' lyrában olly végtelenül magasra száll, miszerint hogy eleget tehessen költői talentumának, dramához fogott 's célja benne olly nemes a' millyen a' forma, mellybe dramai öntvék, — Dumas, ki a' formában még szerencsésb 's ki költőisége hiánya mellett inkább helyzetei 's cselekvényeivel túr azindulatok mélyébe 's nem annyira elvből, mint inkább szenvedélyből követi ezen lelkéből szakadt irányt: ezen kettő áll legmagasban, 's úgy látszik a' romanticusok baráti előtt legkedvesben. — Hugo fellépésével elszán'an csapott a' nép közé; megrendíteni, akaratlanul is felháztítani akará minden alvó indulatit, 's egy résznek tetszett másnak nem. Ő az emberiség méltóságát,

erejét, lelke magasságát akará világosságra hozni bármí módon: ezért oltá be Lucretziába, az asszonyiság szörnyébe az anyai szeretet végtelen magasra szálló szentségét, hogy vele minden indulatit nemesítse; azért kelle a' legaljasb kéjhölgynek szerelem által magasan érezni; ezért rejté a' legnemesebb lelket a' legalacsonyabb köntös alá, 's ezekért kelle neki annyit szenvednie, mert mind ezen művei a' genie bélyegét hordák magukon. 'S Hugo hatott; a' költészet minden forrásai kilátszanak merítve lenni; egy rész ellenségeskedék, 's Hugo a' nép tetzésével meg lön elégedve. Dumas, mint fenntebb mondám inkább szenvedélyből követi ezen irányt, mellyhez legtöbb hajlama van. Némelyektől erkölcstelenebbnek tartatik Hugonál, mert ugymond, ő hideg színekkel festi élémbe a' bűnt, 's a' legszenyesebb dolgokat kéntelen végén művének, a' hallgató tréfának vélni, mellynek többnyire erkölcsisége fizeti meg adóját. Hogy Dumas műveiben költőisége hiánya következtében kevés eszményiség van, tagadhatlan; de ő mind ezt olly ritka genialitással tudja egyebekkel pótolni, hogy némelyektől Hugonál jobban szerettetik.

Gondolatok a' nevelésről.

I.

Éltünk csónak, szív az evező, ész a' kormányos. Mindkettő lényegére nézve ugyanaz mindenki-
ben: de minőségét 's kifejllettségét tekintve, úgy külön-
bözök, mint egyik ember a' másiktól. A' szív ada-
tokat nyújt az ész' munkálódására; 's minél tisztá-
bb nemesebb a' szív, annál tisztábbá 's nemesbé
műveli az elmét. Ha a' szív tökéletes jóságú vol-
na, ugy sohasem hibáznánk, 's éltünk akkor is
csónak volna, hol azonban a' kormányos az eve-
ző' tisztét is végrehajtaná.

Meg kell különböztetnünk a' szép szívet a' jó
szívtől. A' jó szív, a' szív' tökélyének általános
megnevezése, miből több rendűek következnek, mely-
lyek' egyike a' szép szív. A' jót hasonlíthatjuk egy
pompás épülethez, melly derű 's borúkor, vizás és
kedvező időben erősen áll, daczolva az idő mosto-
haságával; a' szép szív azonban lehet olly pompás
épület szinte, mellynek azonban inkább alakja 's
külszine mint belső lényege van. Korunkban e' ket-
tőt nehéz megismerni, mivel a' vizsgáló többnyire
a' külsőtől csábítatik el.

Minden jó már magában szép, — azonban nem
minden szép jó. Szépnek nevezzük azon gyönyör-

ködtető tárgyat, mellynek látásánál a' szem fölfogása csupán önkényleg a' szívre tesz hatást; ellenben azon belső valódi szépség, melly egyedül bír állandó 's mindenkire egyiránt ható erővel, jóllehet szép, megis jónak neveztetik. A' szépség szívünkre a' jóság vagy a' valódi szépség, nagyság, elménkre hat. 'S innét a' szív sokkal inkább ki van téve a' romlásnak, mint az elme, miután a' szívet minden érheti a' külsőség' felfogója levén — az elmét azonban csak mély dolgok illethetik közvetlen. Innét a' szerelem szívben uralkodik.

Ha a' szív jó: az elmével egyesülhet, 's ekkor a' szív' minden érzetei az elmébe is átmehetnek. Így lehet a' szerelem az elme tulajdona is.

A' szerelem szív' tulajdona, midőn az külső szépségtől ingereltetvén, érzékei azon személy' bíráására hevítik, mellynek látásánál szemei gyönyörködtek; az elmeé, midőn az valakiben szép lelket, elmét, szóval valódi szépséget talál fel; — 's az illy szerelem ösztönileg nem nyugtalanító, hanem a' legtisztább érzet, melly a' szív' hurjait is szelid összehangzásban tartja.

A' szív' művelése legyen mindig a' nevelő első kötelessége, mert ez által az elmét is miveljük. Ha a' szív rossz, lehetetlen hogy az elme jó dolgokkal foglalatoskodjék, — 's ellenkezőkép a' művelt szív adatai az elmére olly hatással bírnak, melyek annak köszörülődését eszközlik. A' szív művelése legyen a' főirány, mellyet a' nevelő növényedeke képezésénél magának kiüzzön. Ez legyen

alapja, melly végre a' növendéket boldoggá 's a' viharok ellen erőssé tegye; hol ez elhibáztatik vagy mellőztetik, ott hibás czél éretik el. — Két ellenkező fő hibát látunk korunkban, mellyek a' növendéket, az ifjút 's a' férfit környezik: — az egyik, miszerint a' szív épen nem műveltetik, — a' másik a' hibás eszközökül ered, 's az ugynevezett álműveltség, érzelgés 's ábrándozás szülője.

A' szív képezésének elhanyagolását leginkább ott leljük, hol a' gyermeknek annyi ideje sem marad, mellyben arra gondolhatna, hogy elméjén külszive is van. Alig serdülő éveiben elméje olly tárgyakkal foglalatoskodtatik, mellyek csupán az elmére birnak hatással, 's mi mellett a' szív észrevehetlen mellék 's szótlán szerepet vesz magára, 's gyakran egész utolsó pihegéseig hallgat. Innét a' hideg, minden szépet, dicsőt, fenlengőt kijátszó ifju; innét a' haza iránt mitsem érző kebel 'stb. Itt az eseteket az elme fogja fel 's önhaszna szerint főzi ki tervét; — honnét a' legalábbvaló politika, önhaszon keresés 's becsületérvzés nélküliség. — Sokszor halottam ifjút, ki némelly halhatlan férfiak önfeláldozásukon nevetett vagy megindulás nélkül maradt; mást ismét, ki szomorujátékot, bármilyen legyen is — nem nézheti meg; mert ott nem lehet, úgymond, nevetni! Inkább szeressük a' csintalan 's néha lelkesedésében kicsapongó gyermeket vagy ifjút, mert ezekben van élet — 's hevöket a' gondolkodás ideje mérsékli 's szebb irányra vezet: mint azon hideg

alattomos meg nem mocczanó fiut, ki szüntelen azt keresi — mivel bír.

A' másik hiba, miszerint a' szív pityergésekkel 's ábrándozásokkal tele: a' túlzott regényolvasásból ered, melly a' szívnek hamis irányt ad, az ugyis hevülő képzetet méginkább tüzei, 's az elmét épen nem foglalatoskodtatja. Nem akarom ez által állítani, hogy regényolvasás veszedelmes volna; sőt annyira barátjok vagyok, hogy azokat magam adnám a' növendék kezébe, — mert ennek bölcs használata jótékony befolyással bír; de csak azon feltétel mellett, miszerint válogatott, szívet és elmét egyiránt gyönyörködtető adassanak a' gyermek' kezébe. — Sok nevelő nagy ellensége a' regényeknek; mert előttük a' példa, a' sok hasztalan ember, kik képzelődéssel 's merengéssel töltik idejüket. Azonban érintenem kell, miszerint hiedelmem, hogy a' regényolvasás csak gyengébb tehetségű gyermekeknek árt, — 's nagy észszel bírónak ellenkezőkép nagyon használ. Sok jeles férfiak írásaiban olvasám, hogy ők gyermekségökben mindig regényt olvasának 's némileg ezáltal szorgalmasultak. Ennek okát röviden előadom. A' regényolvasás a' gyermeket üléshez 's lassankint folytonos munkálódáshoz szoktatja, mielőtt káros befolyást eszközölne, ezt fejledező elméje utasítására csakhamar odahagyja 's komolyabb studiumra vezéreltetik. E' mellett szelidebbé 's társalkodásra alkalmasbá leend az ifju.

A' szív kiképezésénél, hogy ezen két hiba elkerültessek, a' gyermeket 's az ifjut szabadon kell

nevelni. Szabadon, hogy érezze felsőségét, hogy ön magában becsülvén a' jót, másokban is tisztelje. A' legszebb bánásmód mellett lelkesíteni kell való történetek elbeszélésével; használhatni meleg 's néha költői leírást, dicső tettek mellett alávaló gazságok világos színekkel való ábrázolatok kitüntetését. — A' növendék keblébe csak egy szikrát kell vetni, hogy az egész kebel tüzre lobbanjon — 's ha szent e' szikra, a' láng is szent czélra lelkesíti; rés kell az érzelmekkel telt ifjui kebelnek, hogy azok életet leljenek; példa, hogy bámultan lelkesüljön, 's szent czélra hevítessék; — ellenben lenyomó, szívet elrontó nevelés az, midőn a' növendék érzés nélkül hagyatik, 's az elme komoly dolgokkal foglalatoskodik, a' nélkül hogy a' szív érezne valamit. Az illy nevelés hazánkban föllelhető, egyszersmind pedig minden rossz szülője! —

A' tudományok 's művészetek előbbi szűk köre a' könyvnyomó-intézet feltalálása által új életet nyert; addig a' szép, nagy, dicső, elhangzó 's veszendő volt: de ezentul kiragadtaték minden a' semmiség kebeléből 's élővé lőn. Így van az emberi lét. Legyen szabad mondanom, hogy az ember előtt már létezett mind azon anyag, mellynek egyesítésében mi ábrázoltatunk, — 's a' természet ennek állati összeségét egy vezérlő szellemi lélekre bizá, melly életet lehelt mindenre 's melly a' test ellenkező hatása mellett gyakorolja mindenható, világot átölelő erejét.

Valaki igen jól mondá: „az ember egy kis világ;“ 's e' kis világ úgy áll uralkodójához, önlelké-

hez, mint e' nagy mindenség, hatalmas Istenéhez ki nagyban gyakorolja azt, mit ez kicsinyben törekszik elérni. E' nagy világot kell megismernünk, hogy ismerjük minmagunkat 's másokat, hogy vezethessük azokat nem önkényesen, hanem mint előtünk a' nagy példa mutatja, czélszerűen. Az ideálnak, mit képzetünk is alig foghat fel, e' kimondhatlan nagyságu tükörnek megközelítésében áll annak megismerése, mi által könnyebben jutunk önmegismerésre. A' vallás, — 's az ezen alapuló tudomány, erkölcsiség, élet, vezet annak tudomására, minek mását keblünkben hordjuk. Annak imádása, 's dicsőségén való elbámulás, észrevétlen ragad lelkünk ismerésére, tisztelésére 's czéljának elérésére. A' túlságoskodó vallásosság minden valódibb 's fensőbb érzelmet elfojt; a' képzetet homályba burkolja, az elmét megzavarja; a' tiszta, a' lelket emeli, a' szívet műveli, szelidíti, az elmét foglalatoskodtatja. Az elsőt a' szolgálai nevelés, homály-kereső fanatizmus szüli; az utóbbit szabad 's minden kétséget eloszlató, felvilágosító elme. Mi veszedelmes követkevései vannak az elsőnek, leginkább tanúsíthatja a' mult századok története, mellyeknek eredményein azonban örökös homály nyugszik.

A' lélek, ezen minden érzelem 's hatóságösszesége, testünk 's élete vezérlésén munkálódik, mellyek eszközként szolgálnak önkiművelésére; 's habár a' lélek, czélját csak részletesen ismeri is, szabadon bánhatik mindkettővel. Valamint a' nyomó-intézet haszna a' tudományosság 's erköl-

csiség terjesztésében áll, mellynek csak a' jövő fogja roppant hatását mindinkább tapasztalni: úgy az életet csupán a' lélek sikeres munkálódása emeli 's dicsőíti. — Valóban ha az életet figyelemmel megtekintjük, — az életet általányosan miként van, az életet, melly oly roppant nagyságnak lön eszközlője: lehetlen nem becsülnünk, szeretnünk — 's neki lelkünk mélyiből örvidenünk. De ha más oldalról tekintjük: eltűnik e' csillogó kép, 's ekkor az élet lomha féreg, melly lelkünkön rágódik, 's előmenetének sirját ássa.

Szép az élet, ha létele munka és szorgalom közt foly le, — szép ha utána a' visszanező oly gyümölcsöket lel, mellyeknek magvát ő veté; szép, boldogító, ha lelkünk nagyságát képezé. Valljon tehát az élet elmulhatlan szükségül szolgál e? 's nélküle a' lélek mitsem tehet? mellyik elébb való? Nyomos kérdések! — Az élet első 's legszükségesebb eszköz levén a' lélek munkálódására, épen ez által czélul használtatik; pedig hogy nem az, kitűnik abból, miszerint az élet semmi, ha a' felülmondottak nem koszoruzzák. — Az életet igen jól hasonlíthatni a' pénzhez. Mind a' két szükséges eszköz eltévesztetik tulságos szeretet miatt 's czélul tüzetik ki; — 's épen ez rossz oldaluk. Egyiknek mértékfölötti szeretete a' másikat hozza magával. A' fősvény csupán pénzeért él, — 's az éltét imádó egyszersmind pénzeért eped. Holott mindkettőben a' czélt kellene szeretnünk, mellyre épen ezek által vezéreltetünk.

Az emberiség nagy változásakon megy keresztül, melly jele mindinkább mívelődésének, világosodásának, — 's valamint az erény annál dicsőségesebb, minél jobban akadályoztatik a' testiség vagy egyéb körülmények által: úgy művelődésünk annál erősb, rendithetlenebb alapot nyer, minél számtalanabb gátot dönt le, mellyek óriásként ellene szegezvék. — A' nevelés a' kor szellemével haladjon 's józan kívánatinak elégtétessék, különben örökös ellenkezés leend ez 's a' kor között. — Honnét azon különböző vélemény, gondolkodásmód, melly folytonos tespedést szül? — Ez a' már sokra terjedő nevelés rendszeréből ered, melly nem a' kort, hanem önmagát tekintí. 'S ezen különbözőzés többnyire az élet szeretetéből ered. Tervek készítenek, mellyek létesülésivel egyesek, de nem az egész boldogul. A' folytonos munkálat is eszközöletik ugyan, de csupa testiségből. Mindent az életnek 's életért, — mindent a' jelenért — ez a' főelv a' mostani nevelés körül.

Korunkban végre századok utáni ellenkezés 's elégedetlenség után azon meggyőződésre vezéreltünk, hogy az ember mindig mint ember tekintessék, bármí áldozatba kerüljön. De azon tiszteletet, mellyel az ember iránt viseltetünk, bennünk mindig a' lélek szüli; hol ez nem munkálódik, ott szünik a' tisztelet 's minden udvarkodás csak tettetés. — A' lelket szükség először a' növendékben fölébreszteni 's munkálatra bírni. 'S ebben különbözik a' testi a' lelki neveléstől, melly fájdalom, korunkban össze-

kevertetik. A' lelki hibák a' testen büntettetnek szüntelen. Ha a' növendék lélek-birodalmát ismeri, akkor ezen mód veszedelmes; minthogy a' büntetlen lélek nem fogja érezni a' fájdalmat 's így a' hibát tovább folytatni; ha ismeretlen, ekkor még veszedelmesb, mert így a' lélek a' testtel összeolvad 's minden hibáji a' testnek a' lélekbe mennek által, mellyeknek rokonulása a' szenvedélyek szülemzése. Némelylek ezen összeolvadást hasznosnak lelik, mivel így ítéletük szerint, két cél éretik el. A' test kívánságait ohajtják korlátolni, mielőtt annak ereje volna önmagán hatalommal bírni. A' rövidebb utat választják, — melly azonban rövid ideig tart. Mig a' lélek nem fejledez, addig a' test kétszeres erővel bír, 's minden korlátozás csak pillanatnyi nélkülözést szül. Ellenben annak erősbülése 's munkálódása a' testiséget zabolázza.

Életünket, testünket mindig úgy becsüljük 's főkép becsültessük és használtassuk, miszerint által lelkünk emelkedhetik, 's így az emberiségre hasznot áraszthat. Mert minden egyes jó tett, az egész emberiségre áraszt hasznot, bármi csekély legyen is az; minthogy fokenkénti emelkedése patakból patakba, folyókból folyókba, 's bármi sok és terhes keringelés után, végre a' nagy tengerbe jó. — A' természet az által fejezé be művei tökélyességét, hogy minden tárgyba bevésé örökös szabályait, mellyeknek feltalálásán dolgozzék az emberi lélek. — Ennek eszközlésére szánvák töredékeim.

2.

Ne higyjük hogy a' vétek az ember vérében van, 's hogy sok már születésével hozza aljasságát a' világra. Én azt hiszem, hogy az ember lelke tisztán születik, 's körülmények, nevelés, szülik azokat, miket gyakran a' vérnek tulajdonítunk. Ha valaki ezen kétkednék: ismét a' természethez utasítom, mellynek körében mindent, mi a' lényeges belsőséget illeti — egészen 's épen születni látunk. Ezen egész élet épségében megtartani 's aránylagos kifejlődésre vezetni, a' nevelés tárgya; ennek kellene az emberi érzelmek műhelyét, a' szívet megismerni, 's benne a' jóra való hajlandóságot már korán kifejteni. A' nevelési theoria, mint mindenben, e' körül is sokat tőn, de a' praxis annál kevesebbet. A' theoria az ideálországba vág: holott a' nevelés tiszta gyakorlati tudomány. Mig a' theoria száz és száz általános szabályt ad, addig a' praxisban csak egy általános elv uralkodhatik; mert az állapított elvnek erősen kell minden esetben állania; a' gyermek nevelésénél pedig a' különféle körülmény, 's hatása, az elv mindenkori változását kívánja. Valljuk meg mind e' mellett, hogy nevelésünkről csupán általános szabályok irattak: azt adván okul, hogy egyesekbe ereszkedni annyi, mint az oczeánt átuszni. Az általános szabályokat le lehet ugyan írni; de követni nem. — Ne tekintsük a' gyermeket műszer gyanánt, mellynek minden mozdulása szabály

szerint történik, mellynek legkisebb hiánya az egész zavarba hozza; mert az illy nevelés örökre műszerré alakítja az embert; 's akkor bizonytalannal nem leendő más szabályra szükségünk, mint a' józan és kiművelt ész kívánata.

Minden kornak megvannak sajátos hibái: végezetével azok eltűnnek; 's ha mégolly szigorúk akarunk is lenni, a' gyermek iránt kell legtöbb türellemmel viseltetnünk, melly korban éled minden, az ideg feszül 's a' gyermek önkénytelen élteinek örül, 's annak a' mi körötte új; hol az öröm 's fájdalom kitöréseinek nincs határa, mert azoknak méricsője (skalája) nincs szívökbe vésve.

Egy általános elv uralkodhatik, mondám feljebb, 's ez — a' természet rendének, folyamának, kitöréseinek szabatosabban és szelidebben való vezetése, a' körülmények 's kültárgyak behatásairól való vigyázás, ugyszinte a' szív olly állapotba való helyezése, mellyben az a' történendőket önjavára fordíthassa 's önkarata szerint művelhesse; — mi alatt egyszersmind a' szabad nevelést értem. — Ezen általános szabály mindazt magában foglalja, mit felvilágosításul egyenként kívánok felhozni.

A' nevelő részéről nincs szentebb kötelesség, mint növendéke tehetségeit, értem a' már serdülő korot, valódiilag kiösmerni, 's a' szerint tüle nem csak erejénél kevesbet kívánni, hanem előadásiban is hozzá leereszkedni, 's ugy magához felemelni. Továbbá példát adni; 's ezt nem tetteve, képmutatólag, hanem valódi lélek-kivánatból, sohasem tűnő

türelemmel. — Szép 's lelkesítő példánál, aránylag a' gyermekre 's ifjura alkalmazva, hasznosbat 's nemesbitőt nem ismerek; — 's ha ezen irányhoz a' hon-szeretetet lángra 's költészeti előadás járul: a' gyermekben valamint az ifjuban, roppant hatást eszközöl.

Mindenki előtt ismeretes, miként többnyire minden gyermek 's ifju a' katonai pálya bájaitól van elfoglalva. Ez koránsem csupán a' heves véralkat következése, hanem a' harci jelesb férfiak dicső tettei emlékei által felbuzdult kebel törekvése, hasonló tettekre. 'S ez leginkább nálunk magyaroknál lelhető, hol szívesen mulat a' lélek egy második Leonidas tettein. Azonban, fájdalom, az igaz irány elhibáztatik. Mi, gyengébb korunkban, csupán a' tettet halljuk élénk 's lelkesítő vonásokkal ábrázoltatni: a' lelket, szorgalmat és munkát nem, mellyekből a' tett fogamodott; nem mondatik meg, hogy ilyenekhez évekig tartott előkészületek kellének, 's a' mi fő: nemes szív. Ne higgyük, hogy a' gyermek élénk fantaziája nem volna képes sikerrel befogadni mindazt; mert ha a' tett melegséggel 's felhevüléssel beszéltetik el: ekkor a' gyermek vigyázatra ragadtatik 's a' benyomás foganatos leend. — Ha ezt megfontoljuk 's tekintjük azon hatást, mellyet vitéz tettek szülnek: azon gondolatra vezéreltetünk, valljon egyéb életmódot is nem lehetne e így a' gyermekben megalapítani?

Ifju korunkban ritka hallott 's hall maiglan is tudós vagy más jeles hazafiainkról, kik mint polgárok a' nemzet mivelődését emelni törekedtek. Nem

igen sokat hallunk enhazánkról, és fölnevelkedünk a' nélkül, hogy csak valamennyire ismernők jelen állapotját, — míg más rég elhunyt nemzetek erekllyéivel bibelődünk. Utóbb szemeink megnyilnak, 's mi egyszerre látjuk hazánk minden kényelmetlenségeit; 's nem csoda, ha sok szinte idegenkedik polgára lenni. Nézzünk meg más nemzeteket. — Milly másképen van ott! A' haza iránt szeretetet indítani, különösen nekünk kötelesség. Nemzetünk hátramaradásának kora ismerése csak indító-okul szolgál a' gyermeknél és ifjunál az előhaladást megkedvelni — a' férfinál pedig, — azt eszközölni; egyszersmind, honát szeretni.

Szabad nevelés alatt értem a' legtágasb értelemben azon menetet, miszerint a' növendék munkára 's tettekre ne kényszerítés, hanem önakarata által vezéreltessék. Néha a' gyermek 's gyakran az ifju, szerencsés megmenekedni szülői házától, hol rabként tartatott. Az idegenlét, 's némi kellemetlenségek, gondolkodásra vezetik őt, mi egyébként tán sohasem történt volna olly nyomosan; ezen gondolkodás, 's azon érzet, mellyet mi jónak nevezünk, itt feléled, 's a' természet, a' lélek jogait kívánja. — Fájdalommal kell érintenünk, hogy nem mindig jobb az atyai ház idegennél; a' gyermek honlétét érezve sokkal vadabb; mit elfojtani csupán az idegen, részvétilen arczok képesek. — Gyakran azonban a' gyermek és szülői szeretet némelly családnál erkölcsi elvvé válik; miből bizodalom, háladatosság 's kedveskedés eredvén, a' gyermek elsöben azoknak ér-

zelmeitől indítatik arra, mi végre szokásává 's dicséretes gyönyörűségévé leend. Némellyek tudtommal sokat fáradoztanak ezen, 's végre sikerét nem tapasztalván, odahagyák az elvet 's kétszeres erőtetéssel kívánták azt helyrehozni, mit elmulasztva hittek. Mások szünteleni dolgozást akarván a' gyermekben követelni, (mit ez a' legjobb akarattal sem tehet) végre utálatossá tevék a' gyermek előtt azt, mi előtte réginek Játszék, 's az új játékok után sovárga. — Általában mindkettő, de különösen az első példa, egy akadállyal birt, — 's ez a' több egykoru gyermek együtt nevelése. — Megengedem ugyan, hogy vannak szerencsés példák, mellyek állításommal homlokogyenest állanak; azonban erre azt felelem, hogy az olly növendékek különben még jelesbék lettek volna, vagy az együttlét kevés időig tartott, — vagy pedig azon hibák, mellyek innét eredenek, szokás szerint a' korrall elmultak. Ez utósó pedig résznyire minden gyermeknél így van; mert jobbadán csak lényeges hibák maradnak meg, mellyek egyszersmind másokat szülhetnek. — A' szabad nevelést, három vagy négy gyermeknél képtelennek találok, miután itt folytonos együttlét 's a' különböző tehetség mindannyi alkalom a' gyermek szórazására, 's különösen a' játéokra, az unalomra, mellytán egyiket vagy másikat jóra vezérленé, mellyből azonban felriasztatik a' harmadik által. Itt alkalom adódik a' veszekedésre 's a' gyermek a' másik rossz példáján romlik. De végre, a' mi legveszedelmesb, — nézzünk meg két együtt felnevelt testvért: ritkán

vagy sohasem viseltetnek egymás iránt olly forró érzéssel, mint egyébkint; 's ez gyakran a' legtúlságosb vétkekre is vezet. —

3.

Neveltetésünk nagy tökéletlenségének fő oka, az anyák nevetlensége. — Értekezésünk folyamában gyakran leend illy általányos állítás, mellyet azonban kivétel nélkülinek nem tartok. — Természetesen azon kérdés támad ezen sokszor panaszlott hiány felett: mért nem neveltetnek jól asszonyaink? — 's még természetesb, hogy mindannyiszor egy sereg hasztalan szabály követi az illy felsohajtást. Ezen felsohajtást 's az utána következő szabályokat, mint többnyire honunkban történni szokott, olyanok olvassák, kik azt ugy is tudták — 's kik mind a' mellett, hogy tudják 's gyümölcsöző következményit átlátják — nem követik csupa lomhaságból vagy szivtelenségből. Mert korunk legveszedelmesb mótelye, hogy épen azon férfiak, kiknek művein bámulunk, kik a' nevelés körül olly elveket, gondolatokat állapítanak, mellyek fölött szive mélyéből ohajtja az olvasó, hogy kezei alá minél több növendék adassék: épen ezek mondom annál kevesebbet tesznek a' valódi életben. Csekély tapasztalásom több férfit mutat elé, kik mint írók valóban jeles elveket 's példákat adának a' nevelés körül, mig gyermekeiket egészen elhanyagolák, 's baromkint tarták. Ugyanazon Rousseau, ki Emilejében a' nevelés minden kincsét ki

látszatek emelni: gyermekeit a' lelenczek - intézetebe küldé. Ez a' sziv elhanyagolásból ered, melly az ész túlsulya által aránylag veszi erejét. — Valóban ez keserű igazság; de még keserűbb az, hogy a' legfogékonyabb és szelidebb teremtés, e' remeke a' mindenségnek, a' nő, annyira elhanyagoltatik. Okát e' hiánynak tudom — 's kettős fájdalom, hogy előmutatása aligha tehetek hatást. — A' nőnem elhanyagolásának oka az önzésben áll. Minden ember magát legjobban szereti a' tervei közvetve vagy közvetlen önszeretetéből erednek. Majd minden atya remegve várja azon pillanatot, mellyben megértendi fiu- vagy leány-gyermek születését. Fiut kíván mindig; 's ez nem csupán családja tovább terjedése kívánatából ered, hanem mindenki azon tervtől van elfoglalva, mi felséges férfit nevelend fiából. Ez mindenesetre nagyon szép szándék, csak ne eredne azon indulatból, melly más részről őt rossz atyává teszi. Mert ha az ujonan született gyermek neme által e' szép terveket megsemmisíti, melly még a' mellett csaknem mindig tervben marad, — akkor az atya kérlelhetlen, 's nem gondolja meg, hogy leánya gondos nevelése által szintúgy eszközlője a' legszebb házierénynek, nevelésnek 's polgárosodásnak.

Valóban a' legkínosabb fájdalom foglalja el az embert, midőn némbereinket annyira elhagyatni látja. Mert nevelésöket 's mostani tisztöket, nem nevezem annak. Ő bennök egy rejtett világ van, melly körül ezredekig hajókáztunk 's mégsem találtuk fel

— Gyakran a' legnagyobb lángelmével párosult mindenre hajlandó szelid szív önmagát nem ismerve, ég el. Ellenben hárulna csak közvetlen dicsőség rájuk, részesülnének nemesebb szabadságokban 's jogokban, mind nevelésök 's ezáltal minnevelésünk, — mind boldogságuk nagyobb tért nyerne! —

„Érzelem finomság, szellemi éles tapintat és erényi képesség, ez azon három alapsajátság, melly a' néemberben lekkiművelhetőbb“ — mondja Hetényi jeles értekezésében. — Egyik a' másikat szüli, 's ezek tagadhatlan minden jónak alapjai. Azonban ő ezt, valamint az illedelmi érzetet inkább a' természet ajándékinak gondolja, 's azt következteti hogy gyöngeségéből eredő féltékenysége is segédül járul mindazok elősegelésére, valamint legszebb bájának a' szeméremnek kifejtésére. Legyen szabad ezt más oldalról megtekintennem. — A' fiu gyermek a' leány ellenképe; 's miután ellenkező miveleteknek, ellenkező okok szolgálnak alapul, azt következtetem, hogy ezen ellenkező okok szülik azt, miket mi a' természetnek tulajdonítunk. — A' fiu gyermek még alig serdülő korában készületlen a' világba lép; itt készületlen minden külsőségek felfogójává lesz a' szív. Kívánatai e' nagy mindenség látásánál sokasulnak, mielőtt azokat magában elfojthatná; — azon példákat, mellyek legközönségesbek — t. i. a' rosza-
kat látja, a' jókat nem. — A' leány az anya társaságában marad, 's kicsinysége óta mindenki nyájasan 's szépen bánik vele; társaságokba, játékszinbe mén, játékai szelidebbek, kívánati csekélyek levén,

teljesítettnek, — míg a' gyermek, vadság 's munkára való erőtetés, gorombaság közt neveltetik vaddá. — Az elsőben azon gyermeki gyengéd érzetek, a' sziv hurjai megpendítetnek 's velök együtt a' legbájosabb fegyvere a' nőnek, a' szemérem is létre kél; míg a' fiuhan az megsemmisítettik. A' szemérem, mint mondám, csupán a' szebb 's épen a' korhoz illő szelidebb érzetek felköltésinek következménye; 's így valamint szemtelen leányok, ugy szerény fiugyermekek is léteznek; miként a' nevelés történik. — Innét azt akarom következtetni, hegy fiugyermekeknek is női nevelésben kellene résztvenniök, 's ez után volnának csak férfi kezei alá adandók. Némellyek tün azt mondandják, hogy fiugyermek nem részesülhet azon nevelésben, mellyben leány, mert elpuhul; 's innét férfusság nélküli embereink. Szükség azonban ennek megczáfolásaul érintenem, hogy itt a' hatás 's kifejlődés aránylagos, 's miszerint a' nő tagjai, idomai, érzekfi finomabbak, — 's a' férfié erősbek: a' szerint alakulnak finomabbakká 's erősbekké az érzelmek 's mind e' mellett lehet finom érzésü, szabad 's erős lelkü, míg vad 's kislelkü férfiü.

Hogy a' serdülő kor nevelőjéül a' nő rendelték, kitetszik onnét is, miszerint a' nőnembelieknek praktikus eszök van; az érzelmeket jobban ismerik, róluk szabadabban 's elfogultság nélkül ítélnhetnek, mert nincsenek annyira a' külső tárgyaktól elfoglalva; mélyebb szeretettel vannak a' gyermekek iránt, — 's meg kell vallanunk, hogy a' gyermek szivesben hallgatja a' nőt, mint a' férfit, mert már a' szelid

hang, vagy azon kellemes előadás édesen hatja meg. Ezen érzemények képesek ezután az erényességet, a' minden fenségesnek egységét, a' tiszta vallást felfogni, melly után fejlődik czélirányosan az elme.

A' nőnem gyermekideje czélirányosabban töltetik el ítéletem szerint, mint a' fiué; de azontúl az egészen megváltozik. A' leány ekkor lesz valódi rabbá, 's minden finom érzelem helyébe hibák fészkelik magokat.

Némbereink, azt mondják, ábrándozók. Nem csoda; 's ha a' néember soha regényt nem olvasna, mégis annak kellene lennie míg korunk nevelése így tart. Az elégedetlenség, mint tudjuk, olly veszedelmes nyavala, melly ha legkisebb részét foglalja el szivünknek, öntáplálata után az egész sziv zsarnokává leend. A' leány nem lehet elégedett; 's a' mi főnehézség: néha elégedetlen a' nélkül hogy okát tádná; de egyik esetben sem panaszkodhatik. Ekkor keblét vágyak 's titkosmerengések foglalják el, melly annyira kedves leend előtte, hogy azokat agyába minduntalan visszaidézi. — Némbereink nyugtalanok, 's különösen könnyelműek. Ebből ered minden hibájok 's nevelési képtelenségök. Mindkettő pedig az elsőbül ered. Gyakran megtörténik, hogy azon fenemlített merengésből a' leányt egy eset vagy látogatás felkölti. O ilyenkor p. o. a' legszomorúbb sziv-helyzetből kénytelen vidámságba átmenni; 's ehhez annyira hozzá szokik 's néha tettetés által annyira birja ön gyenge szivét, hogy ez mindent kön-

nyedén vesz, úgy, hogy képes lesz bús helyzetben is vigadni.

Mindezen hiány mellett azt hiszem, hogy a' serdülő gyermeki korig bezárólag nő a' gyermek valódi nevelője; 's míg gyermekeink egyszerre férfi - igába fogatnak: addig tiszta erkölcsi nevelést nem várhatunk.

4.

Az önzés olly általányos 's megrögzött hiba, hogy jelenleg a' csekélyebb vagy épen semmi hibák közé nem számítatik; 's ez a' legnagyobb önzés, melly gondolható. Ezen hiba eredményét nem olly könnyű feltalálni, mint némelleyek gondolják; néha a' legcsekélyebbeknek látszó körülmények is befolyással vannak az emberre 's belé plántálják magvát. Legtöbbnyire azonban hiuságból ered. A' hiuságból eredő önzés, melly nem olly tulzó, mint a' fősvénység szülte — hozza elő az elégedetlenséget 's gyakran az irigységet. A' hiuság önzéssel párosulva csak akkor szüli ezen hibákat, ha akadályokat lel, ha szomját hiu lelkének nem olthatja, — 's így vannak olly emberek kik ennek birtokában leven — a' többtől megszabadulnak. — Gyakran a' hiuság legszebb tettek szülője, mellyeket azonban többnyire az önzés fedez föl. 'S innét azt állitják némelleyek, hogy nem árt ha a' gyermekben hiuság vagy dicsvágy létezik.

A' hiuság pártolása mellett szükség azonban megkülönböztetni, hogy az néha a' szivben, néha

az észben uralkodik. Szeretném világosban magam kifejezni. T. i. én itt egyedül helyét értem, a' hol lakozik. — Az elmében uralkodó hiuság sokkal veszedelmesb, mint a' szivbeli. A' mértékletes hiuságnak mindig a' szivben kell uralkodnia 's ennek mérséklése az észről függ. Ha az elme tiszta, akkor épen a' hiuság vétke szüli, az egyik legszebb erényt: a' szerénységet. Mert, habár ez kétesnek lássék is, én azt hiszem: kiben hiuság nincs, az nem lehet szerény. Innét világos, mért a' gyöngébb tehetségű emberek sokkal hiubbak — 's hogy minél tökélesb az ember, annál szerényebb. A' gyöngébb t. i. nem mérsékelheti hiuságát, míg a' felsőbb tehetségű mindig maga előtt tartja azt mit nem tud. — 'S ha most innét következést huzhatni, kiviláglanak némbereink szebb tehetségei; mert ők szerények, 's mégis leghiubbak.

Az elme fogja fel a' hiuságot legtöbbnyire ha a' sziv müveletlen marad. Ekkor mindezen hiány az elmébe száll — 's rosz helyöken levén, a' valódi nyugtalanságot szülik. Ha ehez dicséret járul 's minden munkalódás nélküli siker — akkor az ember a' legkiállhatlanabb lénynyé változik, mert néha kicsillámló elméje mellett, legrutabb alakban mutatkozik legalábbvaló szemtelensége. Az olyan hiu ember ki kevés tehetséggel bir, hallgat 's magában eszmélődik, 's így koránsen zavarja meg a' társasági kedélyt, mint a' fenemlített. — A' hiuságnak szivbe való plántálása — melly jót eszközölhet — inkább a' becsületérzeten alapuljon; ezt kell legelsőben föl-

gerjeszteni, nemes tettek utáni sovárgással töltve a keblet. Ha a' hiúság ezen alapul, akkor ritkán szül undorító vétkeket 's gyakran a' legdicsőbb munkálatok eszközlője. Igaz hogy vannak példáink, melyek ellenkezőt bizonyítanak; de az illy embereket az alkalom tette semmivé, mit ők nagyinak nevezének; 's ez a' lélek-gyöngeségből eredt. A' léleknek kell finomnak 's tisztának lenni, különben az első csábítás martaléka a' sziv.

Ki nem látott fiatal embert néha szép tehetségekkel munkálatlan heverni? mért hogy ő gondolatit elrendezni beszéd közt is alig tudja? Ez azon merengésből következik, mellyben rendszerint az elme illy állapotban mulatni szeret, magának a' legkedvesb élelmet nyujtván. Ezen merengések, képzelődések, vele a' legfelségesb helyzeteket játszatják, — őt a' gondolható szépség országába vezetik; mítsem mulaszt el magának hízelkedni. 'S ha most a' valódi világba jó: elégedetlen, mert lelke nem nyeri a' szokott táplálékot; ellenben ha némelly hízalgó, őt kellemes szavakkal érinti, ekkor egész lélekjelenléte eltűnik; mert már most kezd magába bízni; mert azon erőt mellyet mindedig csak ő tulajdonított magának, más is észrevevé, 's ekkor következt huz egyéb tehetségeire. — A' jeles Rochefoucault azt mondja: „az ember ha önmagának nem hízelkednék, akkor neki mások dicséretei nem ártanának,“ — 's a' felülmondottakat ezen sorok igazolják. — — Nézzük a' szivbeli hiúságot. E' mellett a' művelt elme

szabadon munkálódhatik, sőt a' szivbeli biaság inti őt munkára, mellyben ez gyönyört lel.

Az önzést gyakran csekély körülmények élesztik fel. Például a' nevelő azon szokása, ha a' gyermek tetteit önzése szerint itéli, — 's „nekem ez nem tetszik“ — mondja, „ez nem szép“ helyett. — A' gyermek az első kifejezés gyakori hallása által észrevehetlen hozzá szokik e' mondáshoz 's utóbb mindent, a' mi neki nem tetszik, rosznak tart. Több gyermek együttléte is nagyon ébreszti e' rosz tulajdonságot, miután a' nevelő, 's az anya, legjobb akarat mellett sem elégíthet ki egyiránt mindenkit. A' gyermek ezáltal elégedetlen leend, 's kebelét irigység szállja, melly igen közel áll az önzéshez.

A' hiuságot aránylag emelni, kötelessége a' nevelőnek, miután ennek jelen nem léte, más hibának ad helyet. De rendes szép menetelt kell abban tartani. — Ha már megvan a' gyermekben 's keze alá igy adatik: a' legnagyobb hiuságot sem kell illetlen lealázó szavakkal elfojtani akarni. Némellyek azt hiszik, hogy a' nagy hiuságot lealázás által lehet semmivé tenni, holott ez szüli a' legnagyobb vétkeket, mellyekről alább leend szó. Mérsékleni kell azt csak, folytonos foglalatoskodásban tartva a' gyermeket, — beszélgetni 's példákat adni, világos czélzás nélkül. A' nem egészen elromlott gyermek ügyekezni fog, még mielőtt e' hibája igen kitűnnék, hiuságát megkevesítui, mellyre módot 's alkalmat ismét a' nevelő nyujtson.

5.

A' gyermekben, valamint az ifjuban sőt férfiban is, kisebb vagy nagyobb mértékben létező könnyelműségről gyakran gondolkodám: 's mindannyiszor szerettem volna valamit lényegéről, eredményéről hallani. Hogy ennek bírása, éltünk boldogságát, nyugalmát háboríthatja, tagadhatatlan, de hogy mennyi erőre van szüksége az eszközlendőnek, nem lehet meghatározni. Azonban ennek vizsgálása haszontalan lenne, mert végre is mi egyébtől mint a' világ körülményei érintkezésbe jövésétől függ a' gyászos következmény.

A' könnyelműség legelágazottabb; — 's a' hibákat bonczolgatni akarnók, a kutfő mindig ez volna: mert ez az elhanyagolt nevelés első fattyuja. Általában alatta a' szív önkéntiesen való munkálódását értem, melly az ész szavára nem ügyel. Ezen hiba többnyire vagy egészen elhanyagolt szívből származik, vagy a' természet menetelével ellenkező zavarból, miszerint az ifju, testisége kívánatit csak azért nem korlátozhatja, mert nem tudja, mivel korlátozhatni, 's hasonlít egy vad emberhez, ki arany közt ülve, annak becsét nem ismeri, 's szórja kövecs gyanánt. A' rossz szívben ítéletem szerint nem uralkodhatik könnyelműség, (többnyire azonban innét ered), mert itt gazság van, mellyben az ész is részt vesz. Továbbá a' nagyobb vagy kisebb elmebeli tehetség itt nem határoz, hanem inkább azon erő,

mellyet ez amazon gyakorolni szokott. Ha az ész a sziv kívánatit fontolgatni megszokta 's vele aránylagos kifejlődésben van, úgy könyelműnek az nem mondathatik; ellenben ha az ifju felnő, a' nélkül hogy valaha magával őszintén számot vetett volna: az vagy könyelmű, vagy hideg 's minden szép, fönséges iránt érzéketlen marad. Mert a' könyelműség a' rabság következménye, mellyben a' gyermek munkálódását nem önmagától, hanem másoktól veszi; tettei nevelőitől bíraltatván, hozzá szokik mindazt jónak tartani, mire fenyítés nem következik. Méltóságát, önbecsülését elveszti, — 's a' legszebb lélek egy kincs hijával marad, melly a' becsületérzet.

Ez elég legyen általánosan a' könyelműségről; — 's mielőtt egyes nemére térnék át, legyen szabad óvással valamit érintenem. Mióta Franklin (Rousseau vallomásai is kedvet gerjesztének eziránt) megbecsülhetlen önéletírása (antobiographia) megjelent, szokásban van a' naplókönyv-tartás. Franklin t. i. az tanácsolja; minden este tekintse át az ember a' lefolyt napban tett munkálatit, gondolatit 'stb.; bírálja meg azokat, 's tegyen erős fogadásokat, mellyekre azonban mindig megemlékezzék. Ennek létesítéseül szolgál a' keresztény vallás egyik főágazata, melly azonban fonákul fogatván fel, fonákul üzetik. Jelenleg inkább férfiak vagy ifjak követik ezen irányt itt ott, — de leginkább volna szükség azt gyermekeknel létrehozni. Innét következik elmulthatatlan az önbüntetés, — miszerint én a' gyermeket sohasem büntetném, hanem erejének 's jó akaratjának erős-

bítéseül, önbüntetésre szoktatnám. Ez a' lelket emeli, nemesbíti; 's a' mindenhol látható vad, hideg, érzéketlen arcz már korán elénk, nemes, szabad és sokat jelentő vonásokkal diszeskednék.

Az olvasó bizonyval mosolygani fog e' kíváncsian, melly első pillanatra kétesnek 's kivihetlennek látszik, noha az a' természet 's józan ész kívánata. Hogy az elv létesülhetését alapos előzményeknek szükség eszközölni, — 's hogy azok nélkül a' mag sziklákra hull, tagadhatatlan. Ezen előzmények voltak mindeddigi fejtegetésimnek tárgyai, mellyekben állítám, hogy a' nevelés a' sziv művelésén kezdessék: ennek kell irányt adni, olyat, melly az elme pallérozódását aránylagos kifejlődésben tartsa. Ennek létesülésével szünik 's szünjék a' gyermekkeli rosz bánásmód. Távoztatni kell mindazon körülményeket, mellyek az önzést szülhetnék, mert ez az önuralkodást akadályoztatja; — mivel pedig a' szabad nevelés egyik fő megkivántató eszköze a' szép bánásmód, melly leginkább a' nők tulajdona: — állítám, hogy mindkét nembeni növendéknek általa kellene neveltetni. A' művelt sziv fogékony a' jóra; a' heves indulatok verés 's egyéb erőszakosságok által fel nem rázatván: a' fő tisztá, 's a' szivvel és észszel megegyező hatást befogadja; 's ha illyenkor a' főnebbi elvre emlékeztetik, mi zerint a' gyermek önmagával számot vessen, 's hibáit felírván, azokról ítéletet hozzon: elkerülhetlen az önbüntetésre vezéreltetik. —

Egyik legelágazottabb neme a' könyelműségnek a' növendéknél (értem a' gyermeki kort), midőn ez

a' dorgálásokat vagy nem hallgatván, vagy elfelejt-
vén, hibáit tovább folytatja. — Az elhanyagolt ne-
velés első fattyúja, — mondám fölebb; a' könyel-
műség. Nézzük meg jelen általános nevelésünket, 's
látni fogjuk mi szüli az ezen nemű könyelműséget,
's mik további következményi.

A' gyermek első éveit sirás közt telnek el. Habár
nem egészen ide tartozó, nem hagyhatom el észre-
vételemet a' sirás lecsillapítása körül. Némellyek azt
állítják, a' sirást nem kell csillapítani. Serdülő gyer-
mekekre igen jól illik e' tanács; de a' csecsemőt vall-
jon mellyik anya fogná önmagára hagyni; 's ez hogyan
is kívánható? — Lecsillapításán ügyekezvén azon-
ban, más módokat kell használnunk a' szokottak
helyett, mellyek szerint a' gyermek sirásakor lár-
mát 's zajt ütnek — 's midőn az e' rá nézve borzasz-
tó hangokra még jobban sir, boszusan meg is vere-
tik. Nem akarok ezen szembetűnő fonákságról bő-
vebben szólni! Ha már csillapítani akarjuk: legyen
az nyájas 's igézű arczczal, 's minden indulatosko-
dás nélkül; mert türelem a' nevelésnél fő törvény:
's inkább a' gyermek kövessen el hibát, mint a' ne-
velő. — A' gyermek jártani kezd 's első foglalatossá-
ga a' játék. Vigyázatlan levén, kárt tesz 's megve-
retik; verés után azonban az anya megsajnálja gyer-
mekét 's kedvez neki. A' gyermek ezt észreveszi; 's
ismertem 's ismerék gyermekeket, kik épen ezért
magokat verni hagyák! 's így képződjek a' lélek?!
Az egyik tulságból a' másikba való átmenetel az előb-
bi iránt feledékennyé teszi a' gyermeket, — 's ő hi-

degen kiállja büntetését, mert ezután ismét jogosítva van előbbi életmódját folytatni. — A' gyermek e' közt felnő, 's most iskolába küldetik. Eleinte örömet tanul, — de midőn az előtte kedves játékok elfoglalják, eltűnik a' tanulási kedv 's őt erőtetni kell. Erre ismét és mindig csak verés következik, mindaddig míg a' gyermek ifjává lesz, 's most minden erőtetéstől, testi büntetéstől felszabadulván, a' legnagyobb kicsapongásokra vetemül. Ha a' szülők jó birtokosok lévén az illy nemű neveletésben létező gyermekhez nevelőt fogadnak, ki csak pénzért szolgál: az tovább folytatja ezen elkezdett nevelést; ha ellenben a' nevelő nemesebb keblű 's felvilágosodott; elsöben az indulatok harczát, 's az ebből credő vadságot, gorbasságot ügyekszik irtani; — eleinte igen sok kitörés fogja előmenetelét gátolni, de ha ez eltűnik, akkor a' könnyelműség is enyhíthető azáltal, hogy az elmét gondolkodásra vezérli. Mert semmiben annyira nem hibáznak nevelőink, mint a' szív elhanyagolásában, 's a' gyermeki elme hibás irányzatú művelésében. Ez utósót hasztalan adataikkal, élesítés helyett megtompítják, üressé 's bolygóvá tevén! Azon vannak többnyire: csak tanuljon 's szüntelen tanuljon a' gyermek; mert hisz a' nevelés egyik kívánata, hogy elméje kiműveltesék. 'S mit tanul?! A' mit nem ért, nem kíván érteni, 's mi mellett emlékező tehetsége erősbíülhet ugyan, de épen ennek túlsúlya által, iélete, szive, lelke, hanyagoltatva elvész.

6.

A' könnyelműség legáltalányosb következménye, hogy miután a' gyermek hibái orvoslására szolgáló szemrehányásokat, vagy korholásokat sőt veréseket fel nem vesz, — minden hibái gyarapodnak 's a' legszomorúbb jövendő martaléka lesz. Itt tehát a' fentebb mondottak nem használnak, sőt gyakori használatásuk csak ártanak, mert ezáltal minden érzést végre elfojtanak a' gyermekben. Érzetnélküliség pedig e' világon mérföldekre terjedő mező, — fű 's virág nélkül. — A' bajon segítni kívánó nevelő a' könnyelmű gyermekben maga iránt szeretet 's bizodalmat ügyekezzeék gerjeszteni. Ha ez létesült, beszéljen a' gyermeknek, a' mi leginkább inyére van; később beszédibe, meséibe mindenkép iparkodjék képeket előállítani, mellyek látásánál a' gyermek megdöbbenhet. Ezen eszköz azonban leginkább akkor történjék, midőn a' gyermek legfigyelmeseb 's az elbeszélés legérdekesb. Továbbá valamint a' könnyelműség, ugy az alattomoság, csalfaság, álnokság, hízélgés, mindegyik a' rabszolgai nevelés szüleménye. A' gyermek, nevelőjéül, vagy inkább botjától félvén: előtte legnagyobb alázatoságot mutat, hogy annál könnyebben csalhassa meg titkon. 'S ez többnyire sükerül. Mennyi befolyással van ez a' jövendő életre! A' tapasztalás mutatja, hogy ezek legrutabb lelkü, becsületérzet nélküli férfiak. Ezen is ugy lehet segíteni, ha a' nevelő, mind

azt mit a' gyermek alattomban cselekedett, vele nyilvánosan gyakoroltatja. Ez megtörténvén az alatomosság megszűnik, a' hibák 's tettek pedig mérsekeltethetnek 's egyéb munkák megkedveltetése által el is fojtathatnak.

A' gyermeki nevelésről szóló töredékeimet a' büntetés 's játék körüli észrevételeimmel akarom bebeszélteni. A' szabad nevelés is megengedi a' büntetést, csak célirányos 's hathatós legyen, — 's erről szóló csekély véleményem annál inkább kívánom közölni, mivel büntetésünk bár hol is, nagyon céliránytalan 's hatás nélküli. Például mi félszeg büntetés az, midőn a' gyermeknek vétkeért büntetésül tanulni kell. A' millyen félszeg ezen mód, épen olyan a' tanításról fogalom mind két részről. A' büntetés mindig ugy legyen alkalmazva, hogy a' vétkest épen ott érje, honnét hibája eredt. Már felebb mondom, mi ész elleni azon mód, midőn a' lélek hibái a' testen büntettetnek. Igy, ha a' gyermek hazudik, nem kell őt megverni; mert a' verés pillanat müve, a' büntetés pedig hosszasan tartó legyen, 's a' vétek aránya szerint kisebb vagy nagyobb mértékben fájdalmas. Ha a' hazudság például más személyeket illetet 's a' nevelő némileg azt észre véve, mondja növendékének hogy azoktól megkérdeendő, — de azt tüstént ne tegye, hanem várakozzék minemü hatásokat szül ezen késleltetés a' csak valamennyire lelkismeretes fiuban. A' nevelő azonban ez idő alatt kétszerezze irántai nyájasságát; mert ez által a' gyermek kétszeresen retteg ne-

velője szeretetének elvesztésétől, — 's ez idő alatt magának szemrehányásokat tesz, magát megjavítandó. Ha ezt a' nevelő észreveszi, akkor a' büntetéssel még egészen fel ne hagyjon, hanem vezesse a' már javuló gyermeket az illető személyekhez. Időközben a' gyermek vagy megvallja vétkét, vagy a' nevelő kétesen beszéljen róla, 's a' szép lelkű ifjat, különösen ha megbánása jeleit adá, kimélje meg a nyilvános meggyaláztatástól, minden további incselkedésekkel is azonban felhagyván, 's neki komolyan de a' mellett érzékenyen szívére beszélvén. Az illy jeleneteknél emelkedik a' gyermek lelke — 's ezek a' nevelő leghathatós b pillanati; ezekben emelheti a' gyermeket magához fel, 's ezen felemelés a' legedésb egyszersmind hatékonyabb büntetés. Ellenben ha a' gyermekben semmi változást nem vesz észre, akkor a' hazudság következéseit élénk vonásokkal rajzolja le, 's vigye végbe a' nyilvános meggyaláztatást.

Minden lélekből származó hibák szinte így büntetessenek, némi változtatások mellett. A' testi hibákat lehet veréssel is, csak hogy ne legyen az mindennapos 's ítéletem szerint ne mindjárt a' tett után. Különösen ha a' tett a' gyermeket hevültségbe helyezé. —

A' mi a' gyermek játékát illeti, azt lépcsőnként nemesíteni szükség. Lassanként arra kell őt vezetni, hogy játékunk gyönyörködtetésünkre szolgálását elhiggye: ekkor gyönyörvágát nemesíteni kell, 's őt olyakkal foglalatatoskodtatni, mellyek a' szívet 's lel-

ket egyiránt mulattatják. Oly játékokat kell elővenni különösen, mellyek nyugalmasak; például a' gyermekeket kemény papirosból mindennemű kosarak 's egyebek készítésére tanítani; vagy velők valami szép darabokat szavaltatni. Hogy azonban ehhez érdek is legyen kötve 's a' gyermek némileg felejtsej gyermekiségét, szükség csinálmányit másoknak is megmutatni, szaválását meghallgatni 's kiemelve de soha tökéletes megelégedéssel róla szólani. Ezen menetel komolyabb tanulmányra vezérli a' gyermeket 's ő észvehetlenül kedvet kap az olvasásra, mellynek kezdetével tanulmányai is kevésbé leendenek unalmasak.

Hogy eddigi töredékeim leginkább csak a' jobb tehetségű gyermekekre valának alkalmazva, annak oka a' gyöngébbek szívbeli jóságukban, lehet mondani természeti gyávaságukban áll, miszerint az ő nevelésök sokkal könnyebb, mert bennök minden engedékeny, miután nem vezéreltetnek önmagoktul, melly az erő kicsillámlása 's melly hibás irány mellett a' szív 's emberi természet gyilkosa lehet.

7.

Az ifjuról, természetéről, erényiről, hibáiról 's egyszersmind egy új világról kívánék szólni, de félek, hogy ezek pusztá 's nem igaznak veit hangok leendenek; mert a' sebhedt szív nem képes részrehajlatlatnul itélni mindazok felett; mellyek erején 's hatásán kívül esnek. — Ismertem egy ifjut, — benne

nagy lélek 's lángész uralkodott; csak egy érzet foglalá el keblét; de ezen érzetben, minden szép 's dicső összeolvadt — 's ez a' hazaszeretet. Midőn előttem álla ott 's nemes, sokat jelentő vonási által keble- 's lélek-allapotját kitünteté, boldognak tartám 's benne boldogítám. — Midőn kísétálék vele 's a' roppant természetet bámulva, gondolatinknak szabad folyamat engedénk: minden tárgy őt a' hazára emlékezteté 's minden illy emlékezés erős fogadások szülője volt — hazájaért élni. Midőn körülményei mostohasága őt eltiporni készüle, ő kiemelkedék alóla, — 's midőn mások vigadtanak: örvende mértékletes kedvükön 's sajnálkozáék velök való nem vigadhatásán, de sohasem szomorkodva. Egész életemben csak egyszer láttam mélyen elkeseredve; — önsorsa felett azonban sohasem. Fáradhatlan szorgalma mellett, melly lelkét felemelé, szerete minden embert; inkább a' tettet 's gondolkodást becsüle valakiben, mint hasztalan elpárolgó lángészt. A' természetben az embert, az emberben önmagát tanulá ismerni, 's benne hit, remény, szeretet a' legfelségesb értelemben munkálódtnak. 'S mi szülé benne mindezt? a' nevelés! Mi plántálá belé a' nemes kebelt, melly minden szép, nagy 's való iránt hevüle? — mi szabályozá gondolatit, mi nemesíté munkálatit, 's végre mi oltá belé a' legtisztább élephilosophiát, mellyből legszebb erényei következének 's melly irigységtől megmenté, — szégyensége mellett nagylelküvé, könyörületessé — 's mindenek fölött elégedetté 's boldoggá tevé? —: a'

czélirányos nevelés! — Pedig ez egyszerű volt, mi-ként a' természet kívánja; ennek rendét tartá szeme előtt nevelője 's a' gyermekeket nem fogá járomba korán, hanem erősödni 's erősödést eszközölni kívánta. Ő sohasem járt iskolába: iskolája a' természet volt, rugója azt kiismerni: szabadsága! 'S midőn a' természetről fogalma lön, kezdé magát ismerni, kezdé egyszersmind szabadságát korlátozni — 's korlátozásában a' változásokra figyelmezní, mellyek benne születének. Ő hazáját kezdé ismerni 's szeretni — 's ezen érzelem költével minden érzelmek megne-mesedének. Merengés helyébe valóság lépe 's a' valóság munkára hevíté. A' munka, az egyszerű élet, elégedetté 's boldoggá tevé őt: lassanként a' legnyugtatóbb életphilosophia szállt agyába, 's ő az étellel meg volt csak azért is elégedve, mert az is-merni engedé hibáit! —

Képet akartam előállítíni, — de ecsetem gyön-ge leírni azon tulajdonokat, mellyeket hogy valódi-lag érezhesse 's higyje az ember: látínia kell. Látni kell azon ifjut, legszebb érzelmek birtokában, mély elmével lépni a' férfi korba, mellybe való első lépése hatás és tett! Illyen ifjut látni kell, hogy az ember némileg érezze felsőbbségét 's minden olly életet meg vetni bírjon, mellyet ezek nem bélyegeznek. A' természet viruló szakában legszebb, az ember ifju korában legvirulóbb; — a' tavasz a' gazda reménye, az ifju az emberiség tavasza. —

Ifjaink többnyire durvák, érzéketlenek 's csak férfi korokban ébrednek fel álmaikból. Igen, mert

mindeddig altatták; — aludni szükség volt. Tanulnak, nem a' mit ők akarnak, hanem a' mit kell tanulniok. Gyűlölet, unalom ragadják elvetetemedségre, miből csak az érettkor ragadhatja ki.

Ebben fekszik ifjaink neveletlensége; — 's ha nevelt ifjut találunk, azt vagy gyermekkori nevelése, vagy társalkodás képezé. 'S mig ezen nem javítottik, addig hiu ábrázolat minden elv, — de addig egyszersmind hasztalan vár a' haza számos lelkes hazafit, egyetértést, 's ebből származó közös műveltséget!

S.

Mínap egy p — i nevelő házba menék, egy növendék-rokonomat ott meglátogatandó. A' gyermek olly szivesen enyelge egykor körülém, olly szende, szemtelenség nélkül bátor lányka volt, hogy a' viszontlátásnak nem örülnöm, lehetlen vala. Atyja jól bírta magát 's gyermekének a' legfőbb kincset akará hátrahagyni: a' neveléssel járó műveltséget, 's ezért hozá őt egy magányos nevelő-házba. — Az előszobába egy fiatal lánykával találkozám, ki meglátva engem, elszaladt, 's én a' szobába egyedül maradték. Kevéssel utánna egy asszonyság jöve be hozzám, a' növendékek nevelőnéje, ki a' város legjobb nevelőnéi közzé tartozék; kérdé jövetelem okát. Szeretnék, mondám neki B. kisasszonnyal szólni. Gyanusan tekintte rám; vidor arcza elkomorult, 's az álmélkodás hamvadó fénye haraglék ki szemhéja

alul. Ismét átjartatá szemeit tetőmtől talpig testemen, 's ezen tekintetével önkénytelen mosoly terült el arczomon. Mit akar ön vele? „Csak néhány szót váltok, mellyet szülői rám bizának, 's az is jelenlétében történhetik meg. „Tán rokona önnek?“ „Igen“ vala válaszom — 's ezzel ismét rám tekintve szótlanul távozék, 's a' lánykával az előszobába jöve. — Hol van a' gyermek édes ártatlan mosolya, hol az a' derült, bút nem ismerő homlok, hol vannak a' csintalan ajkak, hol a' test könnyüése; azelőtt e' lány örömmel szökék karjaim közé, tánczolja ugrék clémbe, csókokkal üdvözle, 's egész valóján az öröm 's elégedés vidámsága terült el! 'S most? Most a' lány szem lesütve lassudan, néha néha nevelőnéjére tekintve, komoly arczczal irányzá felém lépteit. Elálmélkodám és sajnálkozás foga el. Luizám, kedves Luizám, — „Hogy van ön bácsi?“ mond vontatva, lassu hangon, 's szemeit rám veté; de azon szemekben semmi tűz, semmi élet nem vala; szépek 's épek is valának azok, de minden élet jelensége nélkül, a' lélek tompaságát ábrázolók. Nem tudott mind e' mellett is kivenni természeti hangomból; tapasztalám, hogy e' lánnyali egy napi együttlétem őt minden botor szokásaitól fölmentené; kedveseihez való visszamenetelével, vidorsága ismét visszajőne, 's bizton hívém, hogy ezt szülőitől meg is nyerem, — 's így utasításimat vele tudatván, távozám. — Haza tértemkor első kérésem a' lány szülőihöz a' gyermek visszavétele volt, 's az én 's atya

közti beszélgetést legyen szabad a' közönség elébe terjesztenem:

Atya. 'S miért akarná hogy visszavegyem azon háztól, melly legjobb nevelőházainknak egyike; mindenki megelégszik vele, egyedül önnek, ki alig volt nála fél óráig, van ellene kifogása.

En. Hígyje el pedig ön, én azon fél óra alatt is minden elvét kiismerém; vagy inkább én azon botor, hazánkban 's minden nevelő-intézeteinkben még most is található elveket találám fel, mellyeknek egyike, hogy a' lány bezáratik, tanitatik, férfaktól, ha különösen fiatal a' férfi, megóvatik, félvén, sőt jónak találván ezáltal a' gyermeket ártatlanságában megőrizni.

Atya. 'S ön ezen elvet roszalja, holott ez mai romlott világunkban nélkülözhetlen.

En. Kinek akarja ön tehát nevelni a' lányt, egy más jobb világnak?

Atya. Jók is találatnak, 's azokkal fog tár-salkodni.

En. Tehát ön azt hiszi, hogy ezen elszigetelés 's hosszas tanulmányok által a' lány ismerni fogja tanulni az embereket, sőt hogy előlegesen ellenveté-sére feleljek, azt hiszi, hogy ha a' világon később alávalókra is találand, erős lelke ott már nem hanyatlik. Hogy képzelhetek lányt, egy gyöngye keblüt, kiben fő szerep az érzékiség, tanulni azt, mit neki soha sem mutatnak. Hogy képzelhetek magannak egy elszigetelt lányt, ki megismerhesse egyoldalúságában a' férfit, midőn ismerni elméletileg

nem lehet; vagy juttatik eszébe neki valaha más, minthogy ezen elszigetelés csak bizonyos ideig tart? Nincs társalgásunkban olly férfi, ki annyira elronthatná a' lányt, mint egyébként elszigetelés által elromlik. Rövid ábrázolatát adom önnek, mi lesz az illy leányból. A' leány-gyermek 10 — 12 éves korában, érzelmei fejlődésében kezd 's szeret merengeni, valami titkos vágy emeli keblét; csukd be, zárj be mindent előle, ő merengeni fog; merengeni fog tanulásában, altában, 's minél inkább fogja ön ezt akadályozni közvetlen befolyással, annál jobban foglalja el belsejét, annál titkolódzóbb, alattomosabb leend. Szeretném, higgye el, ha a' leányok ezen korokban épen nem kényszeritetnének semmire; szabadon a' tiszta levegőn kellene nekik lenniök, nem szobában, nem bezárkózva, künn a' szabadon, társalgásban, örökös forgásban; bizonynyal soha merengők ekkor nem lennének.

Szeméből olvasom ki önnek, hogy mindebben megegyezik 's ezt azon nevelőházban is eszközlendőnek véli, mind e' mellett sem látszik meggyőződve lenni a' felől, hogy a' nő a' férfi, férfi a' nő társaságában neveltessék. Hogyan van tehát azokkal a' dolog, hol három férfi három leány testvér neveltetik fel? Vagy tán azt mondja ön, hogy testvérek közt ez megtörténhető. Hisz gyermekeknél az számba sem vétetik. Ha állitom önnek egyfelől a' tunya, búskomor, életnélküli, alattomosan felpislogó 's haragosan személetesítő lány mellé, a' vidor, életteli, szabadon szétteltekintő, szüntelen vidám,

tiszta lányt, higgye el ön, amabban a' férfi társal-
gástól menttet, emebben a' benne élőt, megszokot-
tat találja. Némelly gyermek a' puska-durrogástól,
menydörgéstől, mindennemü rüt alakoktól fél: más
azt fel sem veszi; mert azt mindig távul tartották
tőle, ezzel fokonyként megismertették már kora ifju-
ságában. 'S mondhatná-e ön gyermekének, majd
ha nagyobb lesz, eszével fel tudja érni, miként
azt fentebb mondá, hogy később megtudja külön-
böztetni jót a' rosztól, a' nélkül hogy tudná mi a' jó,
mi a' rosz; mert itt hasztalan általános szabályokat
előadni 's azok után indulni nem lehet. 'S mért ne
mondhatnám én sokkal inkább, hogy a' jó 's rosz
megismerése után eszére jöven 's tudván vele élni az
ember, meg fogja tudni különböztetni jót a' rosztól.
De ön azt kérdi, hogyan tehet férfi társaság vala-
kit vidorábbá? Ez annyiban érthető, hogy a' vidor
lány férfi társaságban megszokás által vidorságát el
nem veszti; ellenben más, ki csak esztendőnként
lopva láthat férfit, előtte olly szent ábrázatot csinál,
mig háta megett a' legalattomosabb, leghaszontala-
abb játékokat úzi. A' férfi előtt ellenben a' lány
mindinkább nemesíti játékát, kellemesbé tisztábbá
iparkodik magát tenni, 's elevenségében, örökös
mozgásában vidorságát is megtartja. Csupán nő tár-
saságban, leány sohasem művelheti ki magát. Tud-
a-e ön, hogy egyéb hasonlítással éljek, mért hogy
' mi ifjabb íróink, némelly kivétellel, keveset ta-
ulnak 's mégis ha ez nekik megmondatik, boszan-
odnak? Franciaországban, Angliában a' fiatal író

mindenek előtt nagy embereit látogatja meg 's egy órai beszélgetés elég annak bebizonyítására, hogy ő mitsem tud, 's ezt a nélkül hogy hiuságában megsértetnék, észreveszi 's tanulásra buzdítatik; nálunk hijában csak mindig vannak olyanok, kik a' fiatal íróban azonnal geniét vélnek lappangani, geniének pedig hiedelmök szerint nem kell tanulni, az maga alkot magának szabályokat 's nem korlátozható kitéréseiben; az illy társaságokban a' fiatal író igen józanul azt veheti észre, mennyit tud ő, holott semmit sem tud, mert a' kinél többet vél tudni, az a' semminél is kevesebbet tud. — De engedelmet ezen kitérésért; szükségtelen tán alkalmaztatnom e' példát a' lányok társaságára: az kézzel fogható. — Vagy ön tán azt hiszi, hogy így a' lány inkább lesz buskomorrá, a' férfiak kedvet adván neki a' tudományokhoz, melly kedvét betölteni, lehetlen. De épen ezért kellene fiatalok társaságába vezetni, minden korlátozás nélkül: ez a' legszilárdabb út. Itt fejlődik ki minden nemesb gondolkozás, itt szelidebb szerényebb, engedékenyebbé leend a' nő, lelki erejében erősödik, mások hibáit látja, 's azokból tanul, az illedelem mintegy kebléből fakad, míg másoknál nyög; a' tisztaság kedvessé lesz előtte míg másoknál sirásba kerül: szóval itt találja fel azt látással, mit egyébként meg kellene tanulnia. — 'S tudja-e ön, mért futott el előlem azon lány gyermek, kít belépésemkor a' szobában találtam; tán félt? koránsem, vagy önkénytelenül történt? nem. Hanem nálunk a' külsőség uyomoru alakja annyira divatba jött már'

hogy az illynemű legilletlenebb tetteknek is jó okot,
például szemérmetetességet, szenteséget tulajdonitunk.
'S felfoghatja-e ön, mi mélyen gyökerezik ezen
mód a' lány keblében? mennyi szép magot, ér-
zetet elferdít, eltompít, 's mennyit hagy kinőni,
mellyek mindannyi fattyúnövéssek, a' magány-órák
kisértőji.

VI.

A' genie és theoria.

Mit a' korlátolt elme hosszas tanulmány, gondolkodás, egybevetés után fürkészhethet ki, azt a' genie pillanat alatt áthatja, megérleli, létre hozza. A' genie az emberi elmének azon legmagasb fokán áll, melyen legkönnyebben 's legtisztábban láthatni 's szemlélődhetni. A' genie abban különbözik a' középszerű elmétől, hogy amannak sokkal több látni valója lévén, a' legtisztább, legnemesb tárgyak ölenek fel előtte önkénytelenül; még a' középszerű mit lát mind azt leírja. A' genie egészen máskép tekint a' világot mint a' közjelme, mert az felette, emez alatta áll. A' genie előadásában is, mindazt mit mások homályosan, burkoltan állitnak fel, kedvelt alakban terjeszti elő. Sokan azon kérdést teszik fel; öntudatlanság-e a' genie bélyege? Nem; véleményem szerint mindkét nembeli van, csakhogy az öntudatlan genie nem theoreticus, az öntudatu theoreticus. Minden igenleges állítás, már magában nemlegeset feltételez 's megfordítva. Ha én a' mások műveit olvasom, lelkemben a' tesszés vagy nemtetszés hatása ébred fel; tehát már létezik a' nemtetszés, mely saját műveknél kikerülhető. Olvasson-e a' genie, 's általában szükséges-e neki tudománya theoriájával foglalkozni? Kétfélekép lehet valamelly tárgynak fo-

galmához jutni: gondolkodás és olvasás által. Gondolkodás néha olvasást ébreszt; józanul olvasoknál olvasás mindig gondolkodást. A' teremő ész természetesen gondolkodással jelöli ki élet-kezdetét. Körülmények határozzák őt olvasásra vagy annak elmulasztására. A' geniének első gondolati azonban mindig elvont tárgyak körül forognak, mik az étellel távulról vannak összekötetésben. Ha az életet világos phasisaiban akarja megismerni, rendes folyamataiban, hogy így a' világgal összeolvadjon, úgy olvasáshoz kell folyamodnia. A' genie az igaz a' világot 's embereket sokkal könnyebben megismeri, mert mélyebben hat mindenbe; de vagy küzdenie kell neki az étellel, vagy tanulni az életet. Csak igen természetesen kívánnék sok balvélekedőt azon gondolatra teríteni, hogy a' geniének szintűgy szükséges az olvasás, mint bármelly közepszerű elmének. Korunkban, hol a' különféle tudományi szakok annyira összeolvadának, 's annyira szükségessé tevék mindegyiknek ismeretét, ez épen mellőzhetlen. 'S mért hogy korunkban lón ez épen szükségessé? Mért hogy csak ezelőtt néhány századdal a' költők egészen különváló idealis életet éltek. Épen a' gondolatok rövid utoni közlése tevé azt nem csak hogy szükségessé, hanem a' természet menetévé. — A' világot 's egyes hazákat milliók építik: mindegyik tesz egy követ; vagy sárt az építéshez: kontár 's művész egy tárgyon gondolkodik; a' genie adhat mindennek, ha a' körülmények állását ismeri, magasb röptet, melly a' körülállókat bámulásra ragadja.

A' genie szabhat új irányt; törhet új ösvényt, 's mindenütt követőkre találанд.

Némellyek a' theoriát a' genie legnagyobb ellen-ségének tartják. Mi a' theoria. A' theoria a' szépnek feltüntetése körül teszi észrevételeit; vagy is azon szépségeket 's a' szép szabályait adja elő, melyet a' genie bizonyos tudományi szakban felállított, 's nemcsak egyes részeket szépeknek mutatott, hanem azon részek összeállításában is a' szépet kitünteté. Tehát a' theoria valamely műnek formája körül forog. Ezen fogalmánál fogva, a' theoria segélyével bármely művet mindig szebbé tehetni; mert a' theoria nem az agyból, hanem a' már tapasztalt 's feltalált tárgyaktól mutatja ki a' szépségeket; azokat, miket mindenki egyaránt szépnek talált. A' theoriát azok nem szeretik, kik nem szeretnek gondolkodni. De itt a' theoria alatt, ne értsünk olyas akadályt; melly korlátokat szabna a' gondolkodásnak, 's melly némellyek álvéleménye szerint a' művet szépségeitől megfosztja: hanem azon igen természet szerinti fogalmát a' szépnek, melly a' már teremteit anyagnak ad formát. A' genie ezt gyakran öntudatlanul, az az a' theoria rendes és tudományilag rendezett szabályai nélkül is megalapítja művében, mert tulajdonképen épen a' genie műveinek összevetéséből rendeztetik a' szép theoriája: de minél inkább teheti művét érthetőbbé, világosba, annál becsesebbé teszi azt, 's ennek segélyénél fogva adja meg műveinek sajátóság színét, melyet ugyan átgondolkodás által könnyíthet 's világosíthat. —

Mert épen ebben áll haladásunk biztosítása, hogy mialatt régiebb időkben egyesek a' műveltség magasabb polczán előteremtének, elhaltak a' nélkül, hogy tovább mehettek volna, 's teremtésök velök együtt elhalt; jelenleg azonban a' tört utig előre nyomulhatni, 's azontul új ösvényt nyitni. Shakspeare ne higyük, hogy műveinek becsét nem ismeré, mégis Göthe művészetével bizonynyal még fényesb diádalt arat.

Genie a' theoria szülője, hogy lehetne gyermekének legnagyobb ellensége. Eddigelé legnagyobb költőink theoriáját is adák elő művészetőknek. Szükséges azonban a' theoriának általános 's legtisztább eszméjével megismerkednünk. A' drama theoriája például nem szorítja meg a' költőt semmiben, sőt általában semmiféle szabály a' geniet nem kényszeríti arra, hogy felhagyjon legszebb gondolatival, hanem a' költőben világot gyűjt, az anyagnak, a' léleknek irányt ad. A' színésztől is azt hiszik némelyek, hogy mihelyt szabályok után törekszik magát művelni, azonnal észrevehető rajta a' szabályszerűt játék. Ezt soha ne higyük. A' színészen valamint a' dramairóban mind ezen szabályok annyira összeolvadnak, átmennek lelkébe, hogy csaknem az öntudatlanság bélyegét viselik magukon, melly épen koronája a' művészetnek. A' művészet állását kell tehát a' geniének ismerni, hogy a' szerint intézhesse lépteit, 's törjön magának új ösvényt. Mit szülhet a' theoria? — Legjobb példával felvilágosítani. Lendvaynéban nagy tehetséget ismerünk; ő bennün-

ket sokszor megragad, de lassanként hangjához hozzászokunk, kifakadásait megismerjük; ha 'ő a' művészet minden feltételeibe volna beavatva, úgy azon szerepeket, mik közül tízben mindenütt ugyanazon szenvedélyt 's a' szenvedély indulat azon fokát használja, mind azt mondom, bárha első pillanatra hasonlónak is látszanának, finomul megkülönböztetné. Meg tudná választani 's határozni a' körlátokat, bármi keskenyek is legyenek. A' művész felkeresi a' characterben, mi vezeti őt tetteiben: irigység, féltékenység, szerelemdacz 'sa' t., 's ezen szenvedélyeknek ad bizonyos színezetet, hogy a' legnagyobb kitörésekben is bizonyos alakot viseljen magán. Mert szenvedélyes kitörésekben például anyai, haza, férj-szeretet mindannyi magasabb érzelmek, miknek elválasztása művészi gondot kíván. 'S továbbá, midőn én színpadon valamelly characteret előállítva akarok látni, azt nem úgy akarom ott fellelni, miként egyes ember e' vagy amaz esetben szokta tenni, hanem olly tökélyesen mint csak lehet. A' művész épen ezt tudja felségesen egyesíteni. Ő a' mit a' világban feltalált, összeveti, a' legjobbkat kiválasztja, összeforrasztja, 's ezen összeforrasztás sikerül leginkább a' geniének. A' genie a' természet legnagyobb szépségeit ki bírja tüntetni; a' teoriának pedig a' természetességen túl menni nem szabad.

